

Kultura sjećanja hrvatskih portala na primjeru Dana sjećanja na žrtvu Vukovara

Jagarinec, Dora

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:318814>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-01**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij novinarstva

Dora Jagarinec

**KULTURA SJEĆANJA HRVATSKIH PORTALA NA
PRIMJERU DANA SJEĆANJA NA ŽRTVU VUKOVARA**

Diplomski rad

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij novinarstva

**Kultura sjećanja hrvatskih portala na primjeru Dana sjećanja na
žrtvu Vukovara**

Diplomski rad

Mentor/ica: prof. dr. sc. Nebojša Blanuša

Student/ica: Dora Jagarinec

Zagreb

Rujan, 2024.

Izjavljujem da sam diplomski rad „Kultura sjećanja hrvatskih portala na primjeru Dana sjećanja na žrtvu Vukovara“, koji sam predala na ocjenu mentoru prof. dr. sc. Nebojši Blanuši, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Dora Jagarinec

ZAHVALA

Zahvaljujem se svojoj obitelji, Tessi, dečku i prijateljima na podršci i razumijevanju tijekom petogodišnjeg akademskog obrazovanja. Na početku i naposljetku, zahvaljujem se dragom Bogu – zna On zašto. Završetak svog školovanja u Zagrebu i povratak u rodnu Slavoniju želim ovjekovječiti citatom vukovarske ratne novinarke Alenke Mirković:

„Civilizacija se, sa zapada, iz betonskih krletki, u smrdljivim automobilima, jednoličnom, sivom cestom, vraćala u zelenilo svoje kolijevke“ (Mirković, 2018: 5-6).

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Kultura sjećanja	5
2.1. Definicija kulture sjećanja i srodnih pojmova.....	5
2.2. Prijepori prošlosti.....	7
2.3. Hrvati i kultura sjećanja	9
2.4. Prenošenje sjećanja u Hrvatskoj	12
2.5. Pamćenje u masovnim medijima	14
2.6. Faze stvaranja sjećanja o Vukovaru.....	16
3. Život predratnog Vukovara	17
3.1. Multikulturalnost Vukovara	17
3.2. Općina Vukovar.....	19
3.3. „BOROVO“ – žila kucavica vukovarskog kraja	19
3.4. Početak izbijanja krize u kombinatu Borovo.....	21
4. Početak podjela i sukoba na području Vukovara.....	22
4.1. Početak etničkih podjela na primjeru Borova.....	22
4.2. Život nakon izbora	23
4.3. Početak sukoba	24
5. Medijski ratovi i narativi	26
5.1. Poslijeratni narativi	28
6. Završetak rata, početak kulture sjećanja	29
6.1. Trijumf i trauma.....	30
6.2. Zaboravljanje mnoštva	31
6.3. Impulsi sjećanja	32
6.4. Podjela krivnje	32
6.5. Kolona sjećanja.....	34
7. Istraživanje	36

7.1.	Metodologija.....	37
7.2.	Rezultati istraživanja.....	38
7.2.1.	Imenovanje, polarizacija i viktimizacija	40
7.2.2.	Podjele i krivnja.....	43
7.2.3.	Kritičko suočavanje s prošlošću	44
7.2.4.	Vukovarska kultura sjećanja.....	45
7.3.	Kvalitativna analiza desno orijentiranih portala	48
7.4.	Kvalitativna analiza lijevo orijentiranih portala	49
8.	Zaključak.....	50
9.	Literatura	52
10.	Prilozi.....	54
11.	Sažetak.....	58
12.	Summary.....	58

Popis ilustracija

Slika 1	Plakat Grada Vukovara (izvor: Grad Vukovar).....	15
Slika 2	Plakat Vijeća za pijetet (izvor: Ministarstvo branitelja).....	15
Slika 3	Korištenje izražajnih emocija u naslovu članka.....	41
Slika 4	Dominantne izražajne emocije u člancima	41
Slika 5	Segment Vukovarske bitke spomenut u članku	43
Slika 6	Preduvjeti za kritičko suočavanje s prošlošću	44
Slika 7	Njegovanje kulture sjećanja	46
Tablica 1	Broj analiziranih članaka	37
Tablica 2	Alati i tehnike viktimizacije/heroizacije Vukovara	42

1. Uvod

Vukovar, okolna naselja i svi stanovnici nekadašnje Općine Vukovar prije 33 godine izgubili su cijeli jedan način života. Nestao je do tada prosječan, uređeni građanski život. Ratna događanja u Vukovaru odnijela su tisuće života, ranjenih, nestalih, zatočenih, prognanih, ali i uništila mnoge odnose, kako hrvatsko-srpske, tako susjedske, obiteljske, prijateljske, poslovne...

O stradanju Vukovara i sudbinama ljudi koji su u njemu dočekali svoj kraj napisani su nebrojeni znanstveni članci, doktorske disertacije, zbornici i monografije, kao i brojne književne crtice. „Vukovarska književnost“ i priče iz pera direktnih sudionika tih povijesnih događaja doprinose boljem razumijevanju života ljudi u ratnim vremenima. Ovaj rad analizira kako i na koji način hrvatski news portali izvještavaju o Vukovaru i vukovarskoj kulturi sjećanja, tj. kojim se narativima, frazama i opisima koriste pri interpretaciji grada na Dunavu i sjećanju na ratna zbivanja 1991. Kombinirajući kvalitativni opis analiziranog medijskog sadržaja s kvantitativnim podacima o učestalosti pojave određenih tema, stilski obilježenih riječi i fraza (personifikacija, metafora, emocionalno otežane riječi...) te samoj formi članaka, rad nastoji utvrditi način na koji hrvatski portali 18. studenog njeguju sjećanje na vukovarsku bitku, potiču li svojim tekstovima kritičko suočavanje s prošlošću te kakav je cjelokupni odnos prema novijoj hrvatskoj povijesti s naglaskom na grad Vukovar.

Način na koji se analiziraju epizode iz prošlosti i pamćenje istih naziva se kulturom sjećanja. Vukovarska kultura sjećanja dobro je poznata širem hrvatskom društvu, počevši od gradiva o vukovarskoj bitci u školskim udžbenicima, do mnogobrojnih priča o ratu prenesenih kako usmenim putem, tako različitim medijima, filmovima, knjigama i govorima osoba u hrvatskom javnom prostoru na temu događanja u Vukovaru ratnih 90-ih. Učenici hrvatskih škola koji organizirano posjećuju Vukovar iz njega se vraćaju s predodžbom o gradu koji prije rata kao da nije ni postojao. Iz društvenog pamćenja Vukovar se obrisao kao industrijski grad s dugom tradicijom, u kojemu je multikulturalnost bila svakodnevica. Vukovar je u današnjoj društvenoj memoriji sveden na status nacionalne žrtve i/ili nacionalnoga heroja, a njegovi su stanovnici „ideološki zazivani“ (Althusser, 2015) u poziciju žrtve, potisnuvši predratnu multikulturalnost grada te jedan dio osobne povijesti i životnog iskustva nepovezanog s ratnim stradanjima.

U prvom, teorijskom dijelu rada definira se kultura sjećanja i njeni privrženi elementi, potom hrvatska kultura sjećanja i način prenošenja iste. Nešto govora bit će i o mjestima sjećanja, kao i simbolima koji su povezani s prošlošću jednoga naroda. Aleida Assmann pamćenje klasificira

na individualno, socijalno, političko i kulturalno pamćenje, a ovaj rad referirat će se na sljedeću raščlanjenost pamćenja iste autorice: trijumf i trauma, zaboravljanje mnoštva, impulsi sjećanja te podjela krivnje. Ova njemačka profesorica, čiji je rad usmjeren na kulturnu antropologiju te kulturno i komunikacijsko pamćenje, navedene oblike pamćenja objašnjava kao ključne koncepte suočavanja s prošlošću, a isti će se nastojati registrirati u analizi medijskog sadržaja hrvatskih portala. Kako bi se vukovarska kultura sjećanja i identitet hrvatskog naroda temeljenog na traumi Vukovara kao središnjeg simbola Domovinskog rata pobliže objasnili, rad pruža kontekst zbivanja na području bivše Općine Vukovar prije i tijekom Domovinskog rata.

U drugom, istraživačkom dijelu rada identificiraju se tehnike i alati hrvatskih portala korišteni u svrhu prenošenja kulture sjećanja. Uz to, opisuje se način na koji se provodi prethodno uočena viktimizacija Vukovara. Istraživanje stavlja fokus na jedan specifičan datum – 18. studeni kada se obilježava Dan sjećanja na žrtvu Vukovara. Glavni cilj ove analize jest utvrđivanje načina izvještavanja hrvatskih portala o osjetljivoj temi kao što je Vukovar te njegovanje kulture sjećanja na vukovarsku bitku, značajne za identitet hrvatskoga društva. Koncepti iznijeti u teorijskom dijelu rada pobliže objašnjavaju važnost sjećanja bitnih događaja za jedan narod i njegovu identifikaciju, povezujući sve navedeno s temom od iznimnog značaja za hrvatski narod – Vukovarom.

2. Kultura sjećanja

2.1. Definicija kulture sjećanja i srodnih pojmova

Kultura se može definirati kao pamćenje društva koje se ne prenosi genetski (Assmann, 2008). Oko pitanja na koje se načine i putem kojih sadržaja prenosi sjećanje na prošle događaje konstituiralo se čitavo interdisciplinarno polje istraživanja - studije pamćenja. Znanstvenici smatraju da je pamćenje od velike važnosti za društvo, ali da se njegova vrijednost mijenja s promjenom društvenih odnosa. Međutim, unatoč tome što sadržaji sjećanja bivaju višeslojni i preklapajući, u kriznim razdobljima i dalje su prisutne težnje da se važni događaji jednoznačno kodiraju (Misztal, 2004, cit. prema Žanić, 2016: 246).

Pripadnici grupa u samostalnoj interakciji ili u komunikaciji s pripadnicima drugih skupina stvaraju i interpretiraju sadržaje kulture sjećanja, prenosi Žanić (2016: 246). Kroz te sadržaje selektiraju se epizode prošlosti koje treba pamtiti te načini na koje ih treba pamtiti. Pojedini akteri u tim prikazima bivaju prikazani kao žrtve, počinitelji zločina, heroji ili izdajnici, a polarizacija na „dobre“ i „loše“ izuzetno je vidljiva i u tematici ovoga rada.

Istaknuti njemački sociolog, Jan Assmann, objašnjava da kultura sjećanja počiva uglavnom na oblicima odnosa prema prošlosti te da “prošlost nastaje tek kad se uspostavi odnos prema njoj” (2006: 48). To sjećanje čovjek stječe tek u procesu socijalizacije. Kakav odnos hrvatski narod ima prema svojoj prošlosti jedno je od pitanja ovoga rada. Glavni subjekt kulture sjećanja jest upravo nacija, odnosno zajednica koja se identificira prema nekim zajedničkim obilježjima (kulturnim, etničkim, povijesnim), a ne pojedinac. Izgradnja kulturnog sjećanja i kulturnih identiteta središnje su teme studija sjećanja, prenosi Pavlaković (2022: 17) „Interakcija između individualnog i kolektivnog sjećanja utemeljuje se i simbolički manifestira kroz korpus tekstova za višestruko korištenje, slika i rituala, čija kultivacija služi učvršćivanju i prenašanju slike toga društva o samome sebi“ (Assmann i Czaplicka, 1995: 132, cit. prema Pavlaković 2022: 17). Prema Assmannu, predmet kulturnog sjećanja jest upravo „sjećanje koje stvara zajednicu“, a obično počiva na različitim oblicima odnosa prema prošlosti (Assmann, 2006: 48). Shodno tomu, oblik i sadržaj sjećanja ovise o tome kako se ta zajednica definira.

Pojam nacije proučavao je njemački sociolog i antropolog Helmuth Plessner. Ukoliko se nacija kao politička zajednica definira prema zajedničkim kulturnim, etničkim ili povijesnim obilježjima, onda govorimo o naciji/zajednici koja putem takvih obilježja određuje identitet pojedinca kao njenog pripadnika i kojoj su temelj običaji iste te zajednice. Primjer tomu je Njemačka, konstatira Plessner. S druge strane, primjer nacije koja se sastoji od međusobno neovisnih, slobodnih i različitih pojedinaca ujedinjenih pod zajedničkim zakonom i skupštinom jest Francuska, u kojoj su svi njeni stanovnici Francuzi bez obzira na etničko podrijetlo i običaje (Prpić, 1996: 188-194). Francuska ideja o jedinstvu svakog ponaosob time nagovještava kako pojedinac svoje osobine stječe također u zajednici, samo drugačije definiranoj nego li po njemačkom modelu. Pojedinac koji bi rastao u potpunoj samoći, govori Assmann, ne bi imao pamćenje. Točnije, pojedinac je taj koji ima pamćenje, ali to je pamćenje kolektivno određeno (Božanić, 2014: 345). S tom konstatacijom se ne bi složili psiholozi koji tvrde da se pojedinac ne bih mogao snalaziti u svojoj okolini bez osobnog pamćenja, čiji sadržaj nisu isključivo predodžbe i sposobnosti stečene u interakciji s kolektivitetima, već i s pojedinačnim osobama ili samostalno u interakciji s objektima u okolini.

Slike prošlosti su vrlo upotrebljiv sadržaj za artikuliranje potreba sadašnjice jer je jedna od ključnih karakteristika kolektivnog pamćenja upravo tvorba kulturnog aparata koji donosi smisao jednom društvu i njegovoj prošlosti. Shodno tome, autorica Jelena Vasiljević (2008: 248) slike prošlosti ne objašnjava kao odraz prošlih vremena, već kao društveno integrativne tvorevine koje osiguravaju kontinuitet i jasnoću određenog kolektivnog identiteta. Kulturom uspostavljamo i društvene slike o sebi samima. Dakle, prošlost je izrazito aktivan faktor naše sadašnjice, bilo da je riječ o planskoj instrumentalizaciji prošlosti od strane političkih elita, zaštiti interesa vlasti ili pak potrebama društva da posjeduje tzv. obrazac saznavanja, kao i da reducira složenost i kompleksnost stvarnosti putem unošenja smisla (Vasiljević, 2008: 248). Politička instrumentalizacija prošlosti koja je i dalje aktivan čimbenik hrvatske stvarnosti primijenjena je svake godine ususret 18. studenom na gradu Vukovaru. Hrvatsko društvo, promjenom vlasti tijekom godina i prenošenjem „političke loptice“ s ljevice na desnicu, svjedoči konstantnom prebiranju po ratnim strahotama koje su zadesile Vukovar, kao i po ispravnosti kolona, plakata i naziva komemoracija. Hrvatsko društvo, može se zaključiti, kontinuirano trpi preispitivanje odnosa prema prošlosti zarad političkih, odnosno politikanskih interesa.

2.2. Prijepori prošlosti

Kako je sinergija i utopijsko slaganje u svim točkama prošlosti jednoga društva gotovo nemoguće, uslijed dinamike unutar međugrupnih interakcija prošlost ne predstavlja nužno i povlašteno mjesto kompromisa, već postaje i polje prijepora, polemika, pa i onoga što se naziva mnemoničkim bitkama (Zerubavel, 2007). Može se stoga praviti razlika između kulture pamćenja koja se fokusira ponajprije na pamćenje i pitanje kako unaprijediti sposobnost pamćenja (Yates, 2011) te kulture sjećanja koja se bavi društvenom selekcijom i vrednovanjem prošlih događaja, njihovim identitetskim potencijalom. Tako koncipirana kultura sjećanja dobiva smisao u društvenoj kontekstualizaciji, odnosno pretpostavlja da grupe u susretu s društvenim promjenama prošlosti pridaju smisao i značenje (Berger i Luckman, 1992, cit. prema Žanić, 2016: 246-247).

Zanimljiva je prethodno provučena paralela između kulture pamćenja i kulture sjećanja. Navedena podjela može se primijeniti i na primjeru Vukovara. Kultura pamćenja tako bi se objasnila kao pamćenje svih svjedoka ratnih razaranja na djelovanja tijekom tromjesečne

okupacije grada, dok se u pojam kulture sjećanja upliće pojam nacionalnosti i etničkog podrijetla, stoga Hrvati imaju jednu, a Srbi drugu društvenu interpretaciju i simboliku prošlih događaja. Upravo zbog te međugrupne interakcije, pri čemu su građani jednoga grada grubo podijeljeni na dvije nacionalnosti, izazvani su i prijepori oko prošlosti te polemike oko njene ispravnosti.

Prošlost stoga, kao dio sistema značenja, može imati iznimno veliku identitetsku ulogu, ali se njezina važnost u društvenim promjenama može mijenjati. Svakako je bitan faktor i vrijeme koje doprinosi promjeni važnosti određene prošlosti. Osim toga, važno je uzeti u obzir da nemaju svi sadržaji kulture sjećanja isti odjek u javnosti. Vukovarska je kultura sjećanja jedna od najsnažnijih u hrvatskoj javnosti upravo zbog siline stradanja. A. Assmann (2008) razlikuje kanon i arhiv, one sadržaje koji imaju ključnu ulogu pri reprezentiranju prošlosti i one koji su u drugom planu (Žanić, 2016: 247). Vukovarska bitka u tom slučaju sasvim sigurno preuzima ulogu kanona, sadržaja od velike važnosti pri reprezentiranju prošlosti i događaja ratnih 90-ih.

Na prethodno spomenute različite oblike simbolizacije i aktualizacije prošlih događaja te važnosti sjećanja za nacionalni identitet upućivao je i A. D. Smith (1998, 1999, cit. prema Žanić, 2016: 247). Smith konstatira da proces društvene simbolizacije prošlosti može uključivati različite elemente kao što su heroji, žrtve ili zlatno doba. Hrvatski javni diskurs poznaje korelaciju heroja s hrvatskim braniteljima i žrtve sa svim stradalima. U ovom slučaju, čak je i grad personifikacijom dobio simbol žrtve, ali i heroja. Kako se svi ti simbolični prikazi sudionika Domovinskog rata provlače kroz hrvatske medije, analiziramo dalje u radu.

Joško Božanić objašnjava promjenu ljudskih odnosa u prenošenju sjećanja. Naime, autor tvrdi da se tradicionalno pamćenje prethodno održavalo intenzivnom međugeneracijskom komunikacijom, odnosno nije postojao svojevrsni „rez“ između proživljenog i aktualnog vremena. Objašnjavajući odnos nekadašnjih i današnjih generacija, Božanić (2014: 342–343) prenosi sljedeće: „U okviru nekadašnje povijesti, prošlost se percipirala kao da uistinu nije prošla. Mogao ju je oživjeti postupak prisjećanja, a sama je sadašnjost na svoj način postajala nastavkom i aktualizacijom prošlosti (...). Taj se odnos prekinuo. Prošlost nam se nadaje kao radikalno drugo, kao svijet od koga smo zauvijek odsječeni“. Ova se teza ne može poistovjetiti s događajima ratnih 90-ih iz jednog jednostavnog razloga – aktivni sudionici Domovinskog rata, kao i „pasivni“ promatrači, još su uvijek živi i svoje sjećanje prenose izravno. Točnije, ne postoji spomenuti „rez“ između prošlog i sadašnjeg. Polemike koje vukovarska stradanja

izazivaju u javnosti 33 godine nakon pada grada, dokaz su kako odnos između prošlosti i sadašnjosti u Hrvatskoj još uvijek nije prekinut.

2.3. Hrvati i kultura sjećanja

Izgradnja kulturnog sjećanja i identiteta središnje su teme studija sjećanja, analizirajući različite procese sjećanja i zaborava na pojedinačnoj, grupnoj i društvenoj razini. Ovaj se rad bavi hrvatskom kulturom sjećanja na Vukovar 1991., provodeći analizu na društvenoj razini – medijima i javnom diskursu. „Interakcija između kognitivnog (individualnog) i društvenog (kolektivnog) sjećanja utemeljuje se i simbolički manifestira kroz korpus tekstova za višestruko korištenje, slika i rituala karakterističnih za svako društvo, a koji učvršćuju i prenose slike toga društva o samome sebi“ (Assmann i Czaplicka, 1995: 132, cit. prema Pavlaković, 2022: 17). Taj „korpus tekstova“ u ovom su slučaju svi članci na hrvatskim news portalima vezani uz Dan sjećanja na žrtvu Vukovara. Opravdano noseći titulu „sedme sile“, možemo pretpostaviti da mediji više nego ikada utječu na prenošenje slika o identitetu jednoga društva i njegovom učvršćivanju. To je posebice vidljivo u ovom novom, virtualnom svijetu koji ne zahtjeva argumentiranu raspravu i adekvatan kompromis, već bespogovorno prihvaća *framing* koji mu se predstavlja.

Autori rada „*Govor mržnje, sporni simboli i politika sjećanja: Anketno istraživanje o stavovima hrvatskih građana*“, Nebojša Blanuša i Enes Kulenović, u svom istraživanju analiziraju stavove hrvatskih građana o zabrani govora mržnje, korištenja političkih simbola vezanih uz totalitarne režime i reguliranju kolektivnog sjećanja kroz podizanje javnih spomenika te imenovanje ulica i trgova. Navedeno istraživanje provedeno je u dva vala, u listopadu 2016. i siječnju 2018. Za ovaj diplomski rad od važnog je značaja činjenica koja je otkrivena analizom odgovora ispitanih građana na pitanja kolektivnog političkog pamćenja. Naime, 2018. istraživanje se proširuje na spornu temu baveći se pitanjem uklanjanja spomenika i naziva gradskih trgova i ulica kojima se odaje počast povijesno istaknutim osobama ili događajima, prvenstveno iz NDH (Nezavisne Države Hrvatske) ili NOB-a (Narodnooslobodilačka borba). Međutim, u analizu su uvršteni i spomenici podignuti u čast sudionicima i događajima iz razdoblja Domovinskog rata (Blanuša, Kulenović, 2018: 176-178). Autori su tada došli do zanimljivih rezultata; naime, kada je riječ o politici sjećanja, gotovo pola hrvatskih građana

protivi se uklanjanju simbola karakterističnih za razdoblje Domovinskog rata koji nose sporni ZDS slogan.

U našem drugom istraživanju 2018. sklonost uklanjanju antifašističkih spomenika i naziva ulica i trgova općenito je bila manja nego kod spomenika, ulica i trgova posvećenih marionetskoj fašističkoj državi NDH. To se, nažalost, ne može reći za spomenike Domovinskog rata na kojima stoji slogan „*Za dom spremni*“. Više od 47% građana protivi se njihovom uklanjanju. (...) Rezultati pokazuju kako određeni postotak građana smatra da uzrečica „*Za dom spremni*“ ne znači nužno izraz potpore idejama nacionalsocijalizma ili potpore NDH i njezinoj fašističkoj i rasističkoj ideologiji, već se u određenom kontekstu može promatrati u pozitivnom svjetlu kao potpora braniteljima Domovinskog rata i borbi za osamostaljenje Hrvatske devedesetih (Blanuša, Kulenović, 2018: 180-184).

Dobiveni rezultati dvojice autora jasno ukazuju na snažnu identifikaciju s događajima iz Domovinskog rata, kao i na prisutnost politike sjećanja među hrvatskim narodom. Navedeno se može objasniti i činjenicom da su ratovi 1990-ih, iako nekima od nas davni, itekako živući i aktualni u sjećanju hrvatskog naroda.

Prema francuskom sociologu Mauriceu Halbwachsu, svako je sjećanje društveni konstrukt, bilo da je institucionalizirano (interpretacije prošlosti koje nude političke elite) ili individualno. Sociolog je tvrdio da je nemoguće da se pojedinci sjećaju nečega izvan konteksta svoje grupe. Iz toga se može zaključiti kako postoji onoliko kolektivnih sjećanja koliko ima grupa u pojedinom društvu (Halbwachs 1992, cit. prema Banjeglav, 2013: 386). U Hrvatskoj kultura sjećanja svakako postoji, ali ista nije jedinstvena, već je podijeljena na grupe koje žive i djeluju unutar granica Republike Hrvatske. U te skupine ulaze i Hrvati i Srbi, kao i sve ostale manjinske skupine koje čine dio ovoga društva, a koje posjeduju vlastite interpretacije sjećanja na prošle događaje.

Institucionalizirano sjećanje društvene skupine može se oblikovati korištenjem državnog aparata “da na sustavan način svoje građane liši sjećanja” (Connerton 1999: 14, cit. prema Banjeglav, 2013: 386). Toj konstataciji protivi se francuski filozof Paul Ricoeur koji tvrdi da se prošlost ne može jednostavno „zaboraviti“ ili izbrisati iz sjećanja, već se ostavlja po strani te se ponovno koristi kada je to potrebno, tj. kada novi politički poredci i elite pokušavaju ponovno uvesti u društvenu memoriju određene događaje koje su bivši režimi htjeli zaboraviti (Ricoeur, 2004, cit. prema Banjeglav, 2013: 386).

U Hrvatskoj se prošlošću vješto manipulira, skupljajući „jeftine“ političke bodove i koristeći ju za vlastite interese. Jedan od jasnih primjera uplitanja državnog aparata u nešto što bi trebalo biti komemorativnog karaktera jest razdvajanje Kolone sjećanja u Vukovaru 2013. godine, kao i sukobi na javnoj sceni oko spornih plakata 2023. godine. Može se zaključiti kako hrvatski političari ne djeluju u pravcu lišenja građana njihovih sjećanja, posebice onih iz ratnih 90-ih koja su još uvijek „svježa“, ali sa sigurnošću možemo reći da se to institucionalizirano sjećanje ostavlja po strani i koristi onda kada političke elite od njega imaju koristi. Sadržaji ili teme koje se godinama nameću jesu šablonizirani narativi o žrtvi, koji ne dopuštaju osobne priče niti im omogućuju da posve prorade traumu rata, materijalnih, obiteljskih i osobnih gubitaka. Također, čuveno pitanje „Gdje si bio '91.“ s vremena na vrijeme vraća se u hrvatsku javnost onda kada herojstvo branitelja i obrana Domovine donosi koristi u političkom životu.

Također, jedan od važnih pojmova u definiranju kulture sjećanja su i tzv. memorijski akteri. Memorijski akteri ili akteri kulture sjećanja su grupe ili pojedinci koji sudjeluju u kreiranju, promoviranju ili reproduciranju određene vizije povijesti, pri čemu se povijest često instrumentalizira i koristi za pridobivanje legitimiteta i društvene ili političke moći (Pavlaković, 2022: 21). U Hrvatskoj, akterima kulture sjećanja svakako bi se mogli imenovati pripadnici vodećih političkih stranaka, HDZ-a i SDP-a, ali memorijskim akterima mogu se smatrati i predstavnici nacionalnih manjina, poput Milorada Pupovca. Iako politički predstavnici hrvatskih Srba povremeno sudjeluju u vukovarskoj Koloni sjećanja, također su povremeno organizirali zasebne neslužbene komemoracije za srpske civile ubijene tijekom rata (Pavlaković, 2022: 35).

Tekst Vjerana Pavlakovića, „*Krajobrazi sjećanja na Domovinski rat*“, proučava spomenobilježja diljem Hrvatske i regije te nastoji odgovoriti na pitanja kako mjesta sjećanja utječu na formiranje nacionalnog identiteta, kakva je veza između spomenika i društvenog sjećanja, koji akteri sudjeluju u stvaranju kolektivnog sjećanja... Autor svoje istraživanje provodi 2022. godine kada je, ističe, hrvatsko društvo iskusilo tri desetljeća memorijalizacijskih praksi vezanih uz rat i nalazi se na prekretnici, „odmičući se od onoga što Jan Assmann naziva komunikacijskim sjećanjem, u kojem znanje o značajnim događajima iz prošlosti prenose njihovi stvarni sudionici, prema kulturnom sjećanju, koje je institucionalizirano“ (Pavlaković, 2022: 1).

Jan Assmann definira glavne značajke komunikacijskog sjećanja; ono je okarakterizirano kao svakodnevna komunikacija na različitim mjestima - od čekaonice, preko zajedničkog stola, pa sve do putovanja vlakom. Ovu vrstu sjećanja, poznatiju i pod nazivom „oralna povijest“, sačinjava neformalnost, neorganiziranost, tematska nestabilnost te recipročnost uloga, tj. sudionici komunikacije koji mogu mijenjati uloge. Komunikacijsko sjećanje, procjenjuje, ograničeno je na tri do četiri generacije, odnosno ne proteže se dulje od 80 do 100 godina (Assmann, Czaplicka, 1995: 125-127). Kada bismo primjerima okarakterizirali ovu tvrdnju, mogli bismo reći kako Hrvatska i dalje posjeduje komunikacijsko sjećanje na žrtvu Vukovara jer njegovi branitelji i dalje svakog 18. studenog gostuju u televizijskim prijenosima Kolona sjećanja te neposredno prenose svoja viđenja povijesti čijim su dijelom i sami bili. Međutim, Pavlaković ne griješi kada ističe da se hrvatsko društvo odmiče od te vrste sjećanja jer godine prolaze, a aktivnih sudionika Domovinskog rata sve je manje.

Pojam oprečan komunikacijskom sjećanju Assmann definira kao kulturno sjećanje. Ono se temelji na odmaku od svakodnevice, a očituje se kroz različite „figure sjećanja“ poput tekstova, obreda, spomenika te forme institucionalne komunikacije. Autor uz pojam kulturnog sjećanja veže i pojam mnemotehnička energija (Assmann, Czaplicka, 1995: 129). Pojednostavljeno, ova vještina omogućuje da se povezivanjem slika ili riječi informacija lakše pamti.

2.4. Prenošenje sjećanja u Hrvatskoj

Aleide Assmann nudi dodatne uvide i pomake u kolektivnom sjećanju koji se događaju s protokom vremena, posebice u prijelaz od „društvenog sjećanja“ do „političkog sjećanja“ koji koincidira s mnemoničkim procesima tijekom zadnjih trideset godina (Pavlaković, 2022: 1). Assmann tvrdi da

individualno i društveno sjećanje prianjaju i ostaju uz ljude i njihovu utjelovljenu interakciju; političko i kulturno sjećanje, s druge strane, utemeljena su na trajnijim nositeljima simbola i materijalnim prikazima (Assmann, 2004: 25, cit. prema Pavlaković, 2022: 1).

Kako od borbe za hrvatsku samostalnost nije prošlo previše godina, tj. nije ih prošlo dovoljno da komunikacijsko sjećanje nestane, interakcija o prošlim događajima i dalje utjelovljava individualno i društveno sjećanje. Priče o ratnim herojstvima i stradanjima većinom se prenose

putem komunikacije unutar obitelji, pokazuju istraživanja hrvatskog kolektivnog sjećanja. „Rast broja spomenika, memorijalnih muzeja i ostalih mjesta sjećanja ukazuju na potrebu da se sistematično analizira i istraži institucionalizacija sjećanja na Domovinski rat te njegov krajobraz sjećanja“ (Pavlaković, 2022: 3). Pojmom „krajobraz sjećanja“ autor Pavlaković prvenstveno obuhvaća fizički vidljive prenositelje sjećanja.

Smatram da pojam krajobraz sjećanja obuhvaća fizičke pojavnosti i vizualne prikaze događaja iz prošlosti u obliku spomenika i ostalih spomen-obilježja, javni prostor, memorijalne muzeje, arhitekturu, imena ulica, simbole i ostale materijalne tragove koji eksplicitno prizivaju neki povijesni period (...) Krajobraz sjećanja izbrisanih i sa zemljom srušenih mjesta može također postojati u arhivima te u fotografijama, crtežima, filmovima i ostalim medijima (Pavlaković, 2022: 3).

Kao primjer širine krajobraza sjećanja uzima upravo grad Vukovar koji raspolaže bogatom kulturnom i povijesnom baštinom, ali uz to ima i gusti krajobraz sjećanja na Domovinski rat ispunjen spomen-objektima posvećenim opsadi grada s početka 1990-ih. Kao povjesničar komparativnog kolektivnog sjećanja, Pavlaković objašnjava sljedeće karakteristike spomenika i mjesta sjećanja:

Sadrže poruke i tekstove koji stvaraju empatiju kod posjetitelja; (...) posjeduju funkcionalnost koja potiče otvorenu raspravu i razmišljanje o prošlosti (...) Učinkovitim spomenicima mogu se nazvati oni koji mogu doprinijeti poboljšanju kvalitete javnog prostora i rezultat su zajedničkog rada raznolikih dionika na stvaranju prikladnog prikaza prošlosti (Pavlaković, 2022: 28).

Vukovar, mjesto posebnog pijeteta, posjeduje različite spomenike koji služe memorijalizacijskim praksama sjećanja na žrtvu i sukob koji se dogodio raspadom Jugoslavije. Međutim, uz Vukovar i njegova spomen-obilježja u javnosti nije čest slučaj poticanje pomirenja, solidarnosti i kritičkog sagledavanja prošlosti. Društvo, ako je suditi prema dosadašnjem medijskom diskursu vezanom uz vukovarsku memorijalizacijsku praksu, još uvijek nije u stanju učiti iz prošlosti.

Njegovanje kulture sjećanja podrazumijeva još jedan zvučni termin - kritičko suočavanje s prošlošću, odnosno poticanje javnosti na razmišljanje. Kritičkim suočavanjem s prošlošću naglašava se važnost očuvanja ljudskih prava i sloboda svakog pojedinca (bez obzira na nacionalnost) te potiče empatiju prema svim žrtvama svakog nasilja. Obrazovanje populacije, poticanje kritičkog razmišljanja i sagledavanje šire slike alati su izgradnje svjesnih građana

unutar demokratskog društva, a kako hrvatski portali koriste te alate i koriste li ih uopće – saznat ćemo u nastavku rada.

2.5. Pamćenje u masovnim medijima

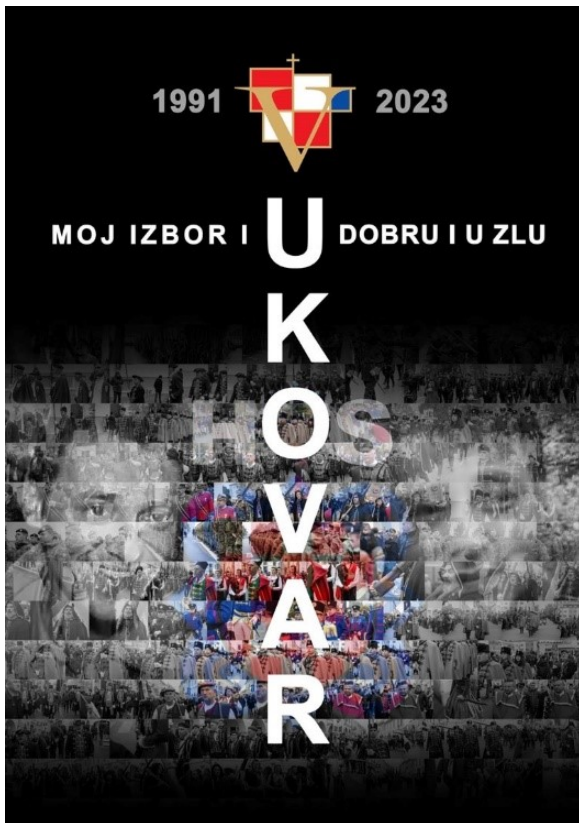
Kao kompenzacija za gubitak pamćenja u kontinuitetu kolektivne memorije pojavljuje se tzv. “papirnato pamćenje”. Kratkoću pamćenja u komunikaciji suvremenim masovnim medijima Božanić (2014: 343) naziva „fenomenom pamćenja vinske mušice“, čiji životni vijek traje samo nekoliko dana. Toliko traje i pamćenje publike masovnih medija, kaže. To je ujedno i teren za skupljanje političkih bodova stranaka koje se temelje na emocionalnoj, simboličkoj vrijednosti i koje te bolne rane kopaju svakog nadolazećeg 18. studenog. Masovni su mediji, uz surovo korištenje Vukovara za dnevno-političke svrhe, s brojnim političkim i navijačkim obračunima, odredili pravac izvještavanja o ovome gradu. Politički se akteri također koriste raznim epitetima i formulacijama pri imenovanju Vukovara, ovisno o tome što u određenom trenutku više odgovara njihovoj stranačkoj ili osobnoj ideologiji ili strategiji političkog djelovanja („Činimo sve da obnovimo ovaj simbol rata“ – Andrej Plenković, „Izjednačavanje krivnje neće proći“ – Tomislav Karamarko, „Vlada RH s Vladom RS krivotvori hrvatsku povijest“ – Ivan Penava). Ujedno, ratom razoreni grad (i međuljudski odnosi) nije uvijek bio mjestom posebnog pijeteta, već smo svjedočili istaknutim predstavama za javnost zvanima „dvije kolone“, u kojima se govorilo o "hrvatskom" i "nehrvatskom" Vukovaru 2013., a potom i raspravljalo o "normalnim" i "desničarskim" plakatima 2023. godine.

Godine 2013. čitav državni vrh i sudionici službenoga protokola, zajedno s tadašnjim premijerom Zoranom Milanovićem, odlučili su prekinuti mimohod prema Memorijalnom groblju. Normalan prolazak kroz grad spriječili su im članovi „Stožera za obranu hrvatskog Vukovara“, organiziravši drugu kolonu koja je na Memorijalno groblje krenula prije one službene. U tu "vukovarsku" kolonu tada su se uključili predsjednik HDZ-a Tomislav Karamarko te vrh stranke. Milanović je tada komentirao kako Stožer kolonu doživljava kao utakmicu u kojoj se igraju sami, a predsjednik Josipović odlučio se povući zbog pijeteta prema žrtvi Vukovara. Svemu navedenom prethodili su prosvjedi zbog postavljanja dvojezičnih ploča.

Slična utakmica odigrana je točno deset godina kasnije. Prošlogodišnji Dan sjećanja na žrtvu Vukovara obilježile su političke borbe oko plakata. Ministar Tomo Medved izjavio je kako se

nisu usuglasili s plakatom koji je izradio Grad Vukovar, a na kojemu je istaknuto slovo U i "HOS", stoga je u Vukovaru osvanuo drugi plakat Vijeća za pijetet povodom obilježavanja Dana sjećanja. Gradonačelnik Penava je pak najavio kako će ukloniti plakat Vijeća za pijetet. Ukratko, podjele producirane od strane političara vidjele su se na svakom koraku, pa su tako u krugu bolnice bili isključivo i jedino plakati Vlade i Vijeća za pijetet, dok su na gradskim ustanovama i institucijama bili plakati Grada Vukovara.

Obje politizacije na rubu provokacije odjeknule su u hrvatskim medijima. Uz „aktualne“ sukobe prenošene sredstvima informiranja, u hrvatskoj se javnosti dan danas vode razne polemike oko toga je li se grad mogao obraniti, ranije vratiti pod suverenitet Republike Hrvatske te što se moglo učiniti za prognanu populaciju.

Slika 1 Plakat Grada Vukovara (izvor: Grad Vukovar)

Slika 2 Plakat Vijeća za pijetet (izvor: Ministarstvo branitelja)

2.6. Faze stvaranja sjećanja o Vukovaru

Poslijeratni identitet Vukovara većim je dijelom izgrađen putem rituala komemoracija koje su važne za održavanje nacionalnog identiteta, a ujedno se koriste i za objašnjavanje, razumijevanje i suočavanje s nedavnom nasilnom prošlošću. Tamara Banjeglav (2022), u tekstu „*Popunjavanje praznina sjećanjima: Komemorativni rituali i krajolik sjećanja poslijeratnog Vukovara*“, proučava faze stvaranja sjećanja o Vukovaru ukratko objašnjene u nastavku.

Prva faza sjećanja oko grada Vukovara pokriva razdoblje od 1991. do 1998. godine, kada su prognanici iz Vukovara njegovali „sjećanje kao dužnost“, kako se opsada i pad grada ne bi zaboravili. Obilježavanje se odvijalo u gradovima u koje je izbjegla većina Vukovaraca, a jedno od najpopularnijih, spontanih okupljanja zbivalo se u Ulici grada Vukovara u Zagrebu, paleći svijeće cijelom dužinom ulice.

U drugoj fazi postavljene su jasne granice između različitih etničkih grupa, nakon što su stvarne granice uklonjene. Mirna reintegracija regije istočne Slavonije 1998. godine omogućila je povratak raseljenih. Nakon povratka hrvatskog stanovništva u Vukovar 1998., hrvatska je vlada pokušala „definirati“ prošlost putem komemorativnih rituala. Tako se na Dan sjećanja u javnom prostoru provodila podjela stanovništva na „nas“ i „njih“. Dvije su strane, dakle, bile fizički odvojene u obilježavanju ovog datuma, a njihovi su komemorativni rituali također odigrali ulogu u simboličkom preuzimanju javnog prostora, objašnjava Banjeglav (2022: 226 – 227).

Treću fazu karakteriziraju određeni učinci dezintegracije. Počevši s 2013., ova je faza komemorativnih aktivnosti obilježena sve većom kulturnom kompleksnošću i raslojavanjem. Pojednostavljeno, prisutno je odvajanje elita od masovne publike, pri čemu elite provode glavne aktivnosti same komemoracije. Ako ćemo kritički gledati na čitavu situaciju odvajanja Kolone sjećanja, možemo reći kako je prisutno i „otimanje“ prava na dostojanstveno sjećanje žrtve svima onima koji su se u Vukovar došli pokloniti bez pripadajućih stranačkih obilježja, govora ili nastupa, a „otimanje“ komemoracije čine upravo oni „stranački obojeni“. S 2013. nastavljaju se i aktualni problemi u gradu, koji se ne odnose izričito i samo na ratna zbivanja; problem dvojezičnih latiničnih i ćirilčnih ploča postavljenih na zgrade službenih državnih institucija. Svojedobno je i sam ministar branitelja Predrag Matić rekao da bi imao problem s

ćirilicom na žutoj tabli na ulazu u grad jer ćirilica „još uvijek snažno evocira vukovarsku traumu“ (Banjeglav, 2022: 230-231).

Banjeglav (2022: 229) primjećuje kako se identitet grada mijenjao; na samom početku rata karakterizirao ga je otpor neprijateljskoj agresiji, ali nakon počinjenja stravičnih zločina i pada grada, Vukovar postaje simbol masovne patnje i viktimizacije. Iz tog razloga u središtu službenog narativa o događajima u Vukovaru nisu poginuli pojedinci, već sam grad („grad-žrtva“). Spomenuti narativ postaje službenim kada je 1999. Hrvatski sabor proglasio 18. studenoga službenim Danom sjećanja na žrtvu Vukovara, a dvadeset godina kasnije, potkraj 2019. donosi novi Zakon kojim se taj datum od 2020. godine obilježava kao državni blagdan i neradni dan.

Naposljetku, kao glavni problem komemorativnih rituala u Vukovaru autorica (239) identificira stvaranje sjećanja koje ne nudi nikakve mehanizme za prevladavanje traumatične prošlosti, već samo iz godine u godinu ponovno reproducira već postojeći ratni identitet grada.

3. Život predratnog Vukovara

3.1. Multikulturalnost Vukovara

Vukovarsko područje, s gradom Vukovarom u središtu zbivanja, kroz povijest je bilo obilježeno brojnim migracijama. Uz plodni Dunav, Slavonija i Srijem bili su „tabula rasa“ za mnoge, počevši od bečkog Dvora, pa do ostalih slavenskih i neslavenskih naroda, objašnjava Lidija Barišić Bogišić u radu „Njemačka etnička zajednica u Vukovaru“ (2011: 114). Nakon stoljeća turske vladavine, plemićima koji su dokazali svoju vjernost Habsburškoj Monarhiji darivana su imanja na novooslobođenim prostorima. Kolonizacija tako počinje s njemačkih i austrijskih posjeda. Po popisu stanovništva 1910. godine u naselju Vukovar bilo je 3.502 stanovnika koji su se izjasnili kao govornici njemačkoga jezika kao materinskog ili 33,8% ukupnog broja stanovnika. U istom tom popisu stanovništva 495 ili 4,8% stanovnika izjasnilo se pripadnicima izraelićanske vjeroispovijesti. Vukovarska židovska zajednica pripadala je aškenaskim zajednicama, većim dijelom ističući da je njemački jezik pripovijedanja njihove zajednice.

Popisi iz 18. stoljeća jasno prikazuju kako je na vukovarskom području zabilježeno više imigracije nego emigracije. Godine 1736. analizirano je područje spomenuto na dva dijela; Novi Vukovar sačinjavalo je većinom njemačko stanovništvo (po struci zanatlije koje su za

„jeftin novac“ iz Beča Dunavom doplovili), dok je Stari Vukovar naseljavalo pretežito slavensko stanovništvo. Razvoj tog Novog Vukovara neraskidivo je vezan upravo uz njemačku etničku zajednicu čiji su pripadnici, uz zanatlije i obrtnike, djelovali i kao županijski i općinski činovnici, vojnici, odvjetnici, liječnici te na imanju grofova Eltz. U Vukovaru otvaraju kapelice, čitaonice (jačanje njemačkog nacionalizma) i pučke škole u kojima su radili pretežito njemački učitelji, ali i razna sportska, politička i građanska društva. Utjecaj ovog etniciteta vidljiv je i u nazivu lokaliteta u samom gradu – Švapsko brdo, svojevrsna njemačka enklava iliti ga uzvisina iznad središta grada na kojoj je isključivo živjelo njemačko stanovništvo. I u nazivima ulica jasno se iščitava utjecaj ovog naroda, kada je 1885. jedna nazvana Njemačka ulica. Po primjeru Austro-Ugarske Monarhije kao multietničke zajednice, Vukovar je bio njen ogledni primjer bez ikakvih prepreka u radu društva s obzirom na etničku ili vjersku pripadnost.

Međutim, ta se situacija uspostavom Države SHS drastično mijenja – neslavenske etničke skupine izvrgnute su teroru, verbalnom i fizičkom. Njemačka zajednica percipirana kao gubitnik u ratu, upozoravana je na „politički ispravno aktiviranje“ i odmicanje od komunističke stranke kojoj je cilj „razbijanje jedinstvena tri naroda“. Najsurovija od svih ipak je odluka Narodnog vijeća SHS iz 1918. koja daje naputak mjesnim odborima da njihovi članovi mogu biti samo Srbi, Hrvati i Slovenci, a Mađari i Nijemci nikako (Barišić Bogišić, 2011: 117-126).

Od 1918. godine politika Kraljevine SHS povećava broj Srba, a samim time i njihovu važnost za Vukovar i okolicu. Srbi preuzimaju funkcije koje su dotad imali Nijemci i Mađari, a njihova politička dominacija traje do početka 40-ih godina prošlog stoljeća. Od 1941. godine Hrvati zauzimaju sve vodeće funkcije. Hrvatska prevlast traje do jeseni 1944. godine te početka 1945. godine kada u grad dolaze partizani koji preuzimaju vlast od Hrvata. Od 1948. do 1991. godine nema napetosti koje bi dovele do smjene u političkom smislu, tvrdi autor, ali se onda pod utjecajem srpskog nacionalizma, sve mijenja (Jagodar, 2017: 102).

Vrativši se na pripadnike njemačkog etniciteta, podatci govore o visokom udjelu Nijemaca u ukupnom broju stanovništva nekadašnjeg Vukovara, ali i o velikoj važnosti koju su kao narod imali na tom području. Ipak, njihov je utjecaj u vukovarskoj kulturi sjećanja gotovo nepostojeći. Kako je moguće da se u jednom multikulturalnom gradu samo tako zaboravi doprinos jednoga naroda, kao i njegovo stradanje? Koliko nevidljivi mogu postati jedni od nosioca kulturnih aktivnosti grada, učinkovitijeg i racionalnijeg gospodarstva, akteri poboljšane društvene i egzistencijalne situacije u doseljenim krajevima?

Sjećanje na „Podunavske Švabe“ (negativna konotacija nakon Drugog svjetskog rata), koji su u procesima uvođenja višestranačke demokracije u Hrvatskoj proživjeli svojevrsnu reaffirmaciju nacionalnog identiteta, danas je ograničeno na njihovu malobrojnost (uglavnom starije stanovništvo), a sam grad Vukovar svoju prošlost najvećim dijelom piše od čuvene 1991.

3.2. Općina Vukovar

Tadašnja Općina Vukovar smještena je u istočnom dijelu Hrvatske, odnosno u najistočnijem dijelu Slavonije, na tzv. vukovarskom ravnjaku. Hidrografsku mrežu toga kraja čine Dunav i Vuka, a reljef mu je pretežno nizinski, s valovitim obroncima Fruške gore. Općina s 23 etničke skupine, zadnji popis stanovništva prije ratnog razdoblja provodi u travnju 1991. Prema podacima tadašnjeg stanja u pučanstvu, 1991. godine Hrvati su činili 43,8% ukupnog stanovništva općine, a 47,2% ukupnog stanovništva Vukovara. Istodobno je ostalo nesrpsko pučanstvo (Rusini, Ukrajinci, Mađari, Česi, Slovaci) činilo 11,6% ukupnog stanovništva općine, te 10,7% ukupnog pučanstva grada. "Jugoslaveni" su u općini imali udio od 7,2%, a u gradu 9,8%. Srbi su činili 37,4% stanovništva općine, a 32,3% ukupnog stanovništva grada (Wertheimer-Baletić, 1993: 474).

U 1991. godini Općina Vukovar obuhvaćala je 606 km², 29 naselja i bila relativno gusto naseljena, s prosječno 138,7 stanovnika na 1 km², što je veća gustoća u odnosu na prosječnu u slavonsko-baranjskoj regiji. Po gospodarskim obilježjima, ovo je područje bilo izrazito poljoprivredni kraj, s razvijenim ratarstvom, ribarstvom, vinogradarstvom i stočarstvom. Brojčani razvoj stanovništva Vukovara i vukovarskoga kraja bio je čvrsto povezan uz njegov ukupan gospodarski razvoj (Wertheimer-Baletić, 1993: 457-458).

3.3. „BOROVO“ – žila kucavica vukovarskog kraja

Veliko značenje za ukupnu populacijsku dinamiku Općine Vukovar imao je kombinat "Borovo", kao korporacijski gigant koji je u razdoblju industrijalizacije bio izrazito privlačno mjesto za zapošljavanje i doseljavanje stanovništva (Wertheimer-Baletić, 1993: 473). Borovo je uvelike utjecalo na demografsku sliku vukovarskog kraja, svakodnevno privlačeći u tvornicu

stanovnike okolnih regija i spajajući ljude iz svih krajeva Jugoslavije koji su se doselili u Vukovar samo kako bi radili u Kombinat (Cvek, Račić, Ivčić, 2019: 29).

Kako priča i opći kontekst o životu predratnog Vukovara i njegovih stanovnika ne može proći bez Borova, odlučujem promatrati kontekst stvaranja napetosti i atmosfere straha u vukovarskom kraju, kao i propast nekadašnje Jugoslavije, kroz priču o Borovu. Ovu odluku donosim nakon analize brojki koje pokazuju kako je velik dio stanovnika toga kraja egzistirao upravo zahvaljujući borovskim trakama - približno 100.000 ljudi posredno ili neposredno ovisilo je o Borovu, te nakon saznanja kako su neki od sudionika Domovinskog rata vojnu odoru obukli nakon svlačenja one borovske, poput Blage Zadre i Tomislava Merčepa.

Knjiga „Borovu u štrajku (rad u tranziciji 1987. - 1991.)“, autora Svena Cveka, Jasne Račić i Snježane Ivčić, prvenstveno prikazuje sukob između radništva i nositelja moći, a ne nasilja između dva bivša konstitutivna naroda. Ipak, proučavanjem radničkog, ekonomskog i društvenog života u posljednjim godinama SFRJ, autori knjige susretali su se najčešće s ponovnim ispisivanjem povijesti nacionalnih skupina, gdje se etnička pripadnost pojavljuje kao centralno pitanje organizacije društvenog života, a stvaranje samostalne nacionalne države kao njezina svrha. Stoga je upravo ova literatura, kao priča o Borovčanima koji potražuju veća radnička prava i kvalitetnije vodstvo, idealan uvod u priču o vukovarskoj bitci u kojoj predstavnici nacije traže pravo na samostalnost i nezavisnost.

U industrijalizaciji i urbanizaciji vukovarskoga kraja, kao i u općenitom doprinosu njegovu prosperitetu, upravo je Borovo odigralo ključnu ulogu. S više od 22 000 zaposlenih pred kraj 1980-ih, ovaj vukovarski kombinat je gotovo šest desetljeća predstavljao temelj razvoja grada i regije. Borovo je izgradilo pogone u Prijedoru, Somboru, Donjem Miholjcu, Odžaku i Lovasu, a trgovinsku mrežu činile su 622 prodavaonice diljem Jugoslavije (Cvek, Račić, Ivčić, 2019). Tada, kada su rad i radnička klasa predstavljali središnji element socijalističkog društva, kombinat Borovo je od Batine tvornice obuće prerastao u jedan od velikih industrijskih divova koji su bili temelj društvenog razvoja čitave bivše države.

Ipak, raspad državnog sustava, porast nezaposlenosti i povećanje dugova nisu zaobišli ni Kombinat. Krajem 80-ih i početkom 90-ih godina prošlog stoljeća otpočeli su štrajkovi radnika u Borovu. Radnici u štrajku tada se pozivaju na „radničko odlučivanje, poštene plaće, solidarnost i jednakost“ (Cvek, Račić, Ivčić, 2019: 9). Zanimljivo je kako su, samo tri godine prije tragičnog rata čije su posljedice dovele do nemirljivih razlika dva vrlo slična naroda,

radnici Borova zajedno krenuli tražiti pravdu pred jugoslavenski Parlament bez obzira na nacionalnost te nacionalističke politike i propagandu.

3.4. Početak izbijanja krize u kombinatu Borovo

Sam Kombinat okruživala je infrastruktura namijenjena radnicima poduzeća – Borovo naselje. Ona se financirala iz dohotka poduzeća, a podrazumijevala je stanovanje, uređenje i održavanje naselja, zdravstvenu skrb, kulturu, obrazovanje i stipendije, sport... Jedna od zanimljivih kontradikcija jugoslavenskoga socijalizma jest znatnije ulaganje u razne oblike društvenih servisa i usluga za radnike nego li ulaganje u tehnološki razvoj same tvornice (Cvek, Račić, Ivčić, 2019: 33).

Međutim, taj jugoslavenski socijalizam ulazi u svoje posljednje desetljeće. SFRJ 80-ih pada u ozbiljnu ekonomsku krizu koja je velikim dijelom naslijeđena još iz 1970-ih kada je Jugoslavija dizanjem kredita kompenzirala ekonomske posljedice svjetske krize. Raspadom političke zajednice nije se mogao zaobići udar na radničku klasu koji je kulminirao otporima i pobunama u dotada neviđenim razmjerima. Ipak, kriza koja se prelamala preko radničkih leđa ostala je više zapamćena od otpora koji su radnici pružali, primjećuju autori (2019: 41).

Za Borovo 1980-e predstavljaju istovremeno vrhunac razvoja i najteže razdoblje u dotadašnjoj povijesti kombinata. Već krajem 1970-ih kreće se u tzv. lohn poslove (naplaćivanje rada ruku), koji postaju redovita i učestala praksa upravo 1980-ih. Kada je posla bilo, on je uglavnom bio naporniji nego obično i neadekvatno plaćen. Kada posla nije bilo, radnici su se morali pomiriti s osobnim dohocima koji su bili manji od minimalca, stvarajući osjećaj neizvjesnosti i nesigurnosti. Borovskom je svakodnevicom počela dominirati riječ „štednja“, a više ili manje direktno u raspravi se čula kritika političke klase naizgled potpuno udaljene od problema radnika, kao i kritika bogaćenja onih „na funkcijama“.

Od srijede, 19. kolovoza do ponedjeljka, 24. kolovoza 1987. odvijao se prvi od velikih borovskih štrajkova. Prema izvještavanju Tjednika, u nekim je trenucima u Borovu s radom stalo čak 10.000 radnika. Radnici su kao razlog za štrajk, osim niskih osobnih dohodaka, navodili i nezadovoljstvo organizacijom proizvodnje te nekontrolirano podizanje cijena osnovnih životnih namirnica, posebno kruha, mlijeka, ulja, šećera, struje...

Zahtjevi izneseni pred Radničkim domom u Vukovaru i Domom sindikata u Beogradu također nisu urodili plodom. Međutim, za tematiku ovog rada od velike je važnosti naglasiti sljedeću činjenicu; kada kreću u svoj pohod za bolje uvjete života i rada, Borovčani to ne čine kao Hrvati ili Srbi, već kao ljudi koji sve teže preživljavaju od vlastitoga rada.

4. Početak podjela i sukoba na području Vukovara

4.1. Početak etničkih podjela na primjeru Borova

Industrijski gigant Borovo u prethodnom je poglavlju opisan kao zajednica ujedinjenih radnika koji potražuju svoja radnička prava. Dolaskom 90-ih i izbora, sukobi u Jugoslaviji eskaliraju, a u Borovu prestaje radnička sloga. Za radnike ovo je vrijeme mnogobrojnih čekanja, kašnjenja ionako minimalnih plaća i rastuće prijetnje od gubitka posla. Tada počinju i prva prebiranja između „hrvatskih i srpskih prava“, ali i sporno pitanje – kome uručiti otkaz, Hrvatima ili Srbima? Tjednik Politika odlazi korak dalje, sugerirajući svojim čitateljima da će tehnološki višak postati samo radnici srpske nacionalnosti, što je Borovo ocijenilo lažima i dezinformacijama. S druge strane, vukovarski hadezeovac Tomislav Merčep ističe kako „u većim radnim organizacijama većinu čelnika čine Srbi“, dok je „većinski hrvatski narod većina jedino na Zavodu za zapošljavanje“ (Cvek, Račić, Ivčić, 2019: 135).

Netom nakon izbora, u Borovu se po prvi put među radnicima stvaraju podjele koje imaju etnički ili nacionalni predznak, stavljajući naglasak na djelovanje HDZ-a. Ta je politička stranka (po mnogima u to vrijeme politički pokret) bila najbolje organizirana, imala je najveći utjecaj i najširi doseg djelovanja u Hrvatskoj, a njezini su članovi ili aktivisti odigrali važne uloge u borovskom štrajku. Urušavanjem ekonomske snage Kombinata urušava i društvena infrastruktura u Borovu naselju, gradu Vukovaru i čitavoj općini.

Prvi višestranački izbori u Hrvatskoj bili su predviđeni za proljeće 1990. godine, a glavna poruka HDZ-ove predizborne kampanje bila je upravo opozicija prema „komunizmu“ i „prošlom sistemu“, kao i predstavljanje novoga nacionalnog pokreta kao donositelja „demokracije“ i predstavnika „hrvatskog naroda“. Po izraženoj nacionalističkoj i antikomunističkoj retorici, HDZ-u je slična bila Srpska demokratska stranka (SDS). Nacionalisti s obje strane bili su ujedinjeni u zajedničkoj nenaklonosti socijalizmu i okrenutosti „tržištu“ i „poduzetništvu“ (Cvek, Račić, Ivčić, 2019: 95-102).

4.2. Život nakon izbora

Na izborima u općini Vukovar pobjeđuje SKH-SDP s 53,8 posto glasova, dok HDZ osvaja 22,2 posto glasova. Za predsjednika Skupštine općine Vukovar izabran je Slavko Dokmanović (SKH-SDP). Bitno je za naglasiti kako se SDS do izbora u Vukovaru nije još osnovao pa nije ni sudjelovao u izborima. Vukovarska se općina tako pridružila općinama, njih četrdesetak, u kojima stranka koja je odnijela pobjedu na republičkoj razini, HDZ, nije dobila izbore.

Vukovarski SKH ističe da su „poruke mržnje i novih podvajanja, koje zagovaraju čelnici HDZ, [...] prizivanja neoustaštva i najmračnijih stranica ne tako daleke prošlosti“, te da od HDZ-a treba obraniti „hrvatski narod [...] kojem se još jednom na najgrublji način želi pripisati hipoteka ustaštva“ (Cvek, Račić, Ivčić, 2019: 103).

U razdoblju nakon izbora, u općini Vukovar tisuće radnika zbog obustave rada odlazi „na čekanje“, a zahuktava se i sukob između HDZ-a i isprva SKH-SDP, a zatim SDS-a, stranke koja je osnovana nakon izbora i u koju će prijeći dio lokalnih članova SKH srpske nacionalnosti, mahom „okrenuvši kapute“. U međuvremenu, dok radnička muka služi kao „municija za stranačke bitke“, naoružavanje civila i noćne straže u selima oko Vukovara na jesen 1990. doprinosi stvaranju atmosfere straha i nesigurnosti. U ovakvoj situaciji radnici Borova ne dolaze na posao jer im zbog opće nesigurnosti i barikada nitko ne može jamčiti fizičku sigurnost, a generalni direktor Egić teškoće u Kombinat u krajem 1990. ilustrira komentarom da „ljudi danas kupuju oružje, prije nego obuču“ (Cvek, Račić, Ivčić, 2019: 136).

Sljedeće godine u Borovu kreću stečajevi, a žene i djeca iz sela s većinskim srpskim stanovništvom (Bobota, Bršadin, Trpinja, Pačetin) evakuiraju se s vukovarskoga područja u Vojvodinu i Srbiju. Narušeni međuljudski odnosi u znaku su nepovjerenja, a sve probleme u drugi plan bacio je oružani incident početkom svibnja u selu Borovo, mjestu udaljenome svega nekoliko kilometara od samog Kombinata, a u kojemu živi velik broj njegovih radnika. Borovo Selo kasnije je predstavljalo središte oružane pobune dijela Srba, odnosno mjesto okupljanja paravojnih formacija. Time priča o radnicima Borova završava, otvarajući poglavlje one koja jasno dijeli nekad ujedinjene radničke strane na „Srbe“ i „Hrvate“, uključene u strahotu zvanu rat.

4.3. Početak sukoba

Ratna novinarka Hrvatskog radija Vukovar, Alenka Mirković, u svojoj maloj ratnoj kronici „Glasom protiv topova“ slikovito je opisala početak rata u rodnom gradu. Život u malim sredinama kakvom je bio i sam Vukovar, podrazumijevao je da se oluje velikih, povijesnih događanja obično dobro ispušu dok ne stignu do njih, objašnjava (2018: 10). Međutim,

„S vremenom, a posebice nakon famoznog 14. kongres SKJ, srpski nacionalizam polako je počeo kipjeti i preko granice, u Hrvatsku, među hrvatske Srbe (...) U hrvatskim medijima počeli su se pojavljivati neki novi tekstovi i neki, za mene, novi ljudi. Imena poput Tuđmana, Budiše, Gotovca... S druge strane, beogradski su mediji svaki prijedlog demokracije dočekivali na nož kao pokušaj širenja separatističkih i secesionističkih ideja“ (2018: 12- 13).

Mirković (2018: 28) opisuje kako su se pred kraj ljeta 1990. počela raspadati hrvatsko-srpska prijateljstva i brakovi, a hrvatska i srpska zajednica bivaju odvojene barikadama i nepomirljivim stavovima. Autorica gore spomenuti sukob u Borovu selu naznačuje kao „noć u kojoj su se birale strane, noć u kojoj je počeo rat“ (2018: 61).

Priče o divljim nacionalizmima bivaju sve jače; s jedne strane bio je onaj hrvatski – koji je ugrožavao hrvatske Srbe, a s druge onaj srpski – s ciljem ostvarenja Miloševićeve teze „svi Srbi u jednoj državi“ iliti ga stvaranja „Velike Srbije“. Demograf Dražen Živić iz Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar, pozivajući se na srpske izvore, objašnjava zapadne granice „srpskih“ zemalja. Naime, one su „omeđene crtom Virovitica – Karlovac – Ogulin – Karlobag, i njih Srpska pravoslavna crkva označava kao područje Pečke patrijaršije i njezine jurisdikcije. To područje je Vuk S. Karadžić kao ideolog velikosrpstva ubrajao u srpske zemlje jer je njemu svaki štokavac bio Srbin“ (Pavličević, 1996).

Vukovarska je bitka službeno trajala od 24. kolovoza do 20. studenog 1991. godine, međutim prvi se sukobi bilježe i ranije. Izrazito neravnomjeran odnos snaga u ljudstvu, borbenoj tehnici i materijalno-tehničkim sredstvima između dvije zaraćene strane (hrvatske i srpske), temeljno je obilježje Vukovarske bitke. Kada govorimo o hrvatskim snagama koje su branile grad i njegovo okruženje, podrazumijevamo sljedeće formacije: Hrvatska policija, Zbor narodne garde i dragovoljci, kako domaće stanovništvo, tako pridošli borci iz svih krajeva Hrvatske i inozemstva. Braniteljske postrojbe koje su djelovale u Vukovaru tijekom tri mjeseca sukoba ustrojene su u 204. (124.) brigadu Hrvatske vojske. Brojčano stanje hrvatskih snaga na

vukovarskoj bojišnici nikada nije do kraja definirano, ali podatci procjenjuju od 1 800 do 2 000 boraca pod oružjem, ponajviše pješačko naoružanje te znatno manje topničkog i protuoklopnog oružanja (Čorak, Marić, Živić, Mujkić, Lovrić, 2023: 8).

S druge strane, grad i prigradske bojišnice napadale su brojčano puno snažnije srpske snage: JNA, pobunjeni Srbi i paravojne postrojbe iz Srbije, naoružane s više stotina oklopnog i topničkog oružja, uz zrakoplovnu i riječnu flotilu. Odnos snaga između dvije zaraćene strane u ljudstvu je bio približno 1:5, dok se odnos snaga u naoružanju i tehnici ne može niti iskazati.

Nakon puna tri mjeseca žestoke borbe, hrvatski su branitelji zbog velikih ljudskih gubitaka, kao i nedostatka sredstava za obranu, prisiljeni na pregovore, proboj ili ostanak u gradu iščekujući ulazak neprijateljskih snaga u Vukovar. Pronalaskom mjesta masovnih pogubljenja, ekshumacijom posmrtnih ostataka i uvidom u dostupnu dokumentaciju utvrđeno je kako su, neposredno po okupaciji Vukovara od strane pripadnika JNA i ostalih srpskih snaga, nad hrvatskim braniteljima i civilnim stanovništvom počinjeni „brojni zločini pojedinačnih i masovnih likvidacija, namjernog uništavanja grada i onemogućivanja života njegovim stanovnicima uz nasilno mijenjanje demografskih struktura, namjernog i sustavnog uništavanja elemenata povijesne i kulturne baštine te zatiranja sjećanja“ (Žanić, Kufrin, Živić, 2016: 249).

DORH u dokumentu „Postupci vođeni zbog kaznenih djela ratnih zločina“ podnaslov - *Ratni zločini visokog vojnog zapovjedništva JNA napadom na Vukovar i istočnu Slavoniju* - navodi sljedeće službene brojke:

Optuženicima (V.K., B.A., Z.J., B.S., Ž.P., M.M., V.Š., M.R., V.Š. i G.H.) se stavlja na teret da su od kolovoza do 18. studenog 1991. na području Općine Vukovar kao visoki časnici JNA, zapovijedali sebi podređenim nižim postrojbama da sustavno uništavaju i razaraju grad Vukovar, pa je tako grad Vukovar s cjelokupnim kulturnim i povijesnim obilježjima u potpunosti razoren, a što je za posljedicu imalo smrtno stradavanje 1292 civilne osobe (dorh.hr, srpanj 2024).

Treba spomenuti i broj poginulih pripadnika JNA (procjene se kreću od tisuću do nekoliko tisuća stradalih) te srpskih paravojski i civila koji su stradali na dijelovima Vukovara koji nisu bili pod kontrolom snaga hrvatske obrane (npr. Petrova Gora), a koji se na temelju dostupnoga arhivskoga gradiva Republike Srpske Krajine mogu procijeniti na najviše 350 osoba (Ružić i Živić, 2013).

Uz ljudske gubitke, u ratu su teško stradali i simboli identiteta grada, kao što su dvorac Eltz, franjevački samostan, barokna crkva Sv. Filipa i Jakova, Palača Srijem te Palača Kotarskog suda (Karač, 2004). Prema izvješću Državne komisije za popis i procjenu ratne štete iz 1999., za područje Grada Vukovara procijenjena je ukupna izravna ratna šteta od 9,5 milijardi kuna, od kojih se 4,6 milijardi kuna odnosi na gospodarstvo, 2,3 milijarde na infrastrukturu te 2,6 milijardi na privatnu imovinu. Uz to, uništene su 8272 obiteljske kuće i 552 višestambena objekta, s 5580 stanova, što je približno 90% prijeratnoga stambenog fonda u Vukovaru (Živić, 2012, cit. prema Žanić, 2016: 251).

Domovinski je rat trajao narednih četiri godine. Njegova je bilanca otprilike 20 000 mrtvih, stotine tisuća prognanika (Marijan, 2016; Radelić, 2006, cit. prema Pavlaković, 2022: 15) i oko 1800 osoba koje se i danas vode kao nestale. Točnije, prema podacima Ministarstva hrvatskih branitelja, još je uvijek nepoznata sudbina 1.406 osoba te mjesto ukopa posmrtnih ostataka 391 smrtno stradale osobe (branitelji.gov.hr, svibanj 2024). Vrativši se na Vukovar, najveći ratni zločin Domovinskog rata uključivao je prebacivanje preživjelih iz vukovarske bolnice na farmu Ovčara 20. studenoga 1991, gdje su, prema podacima, paravojne formacije ubile najmanje 264 osobe. Vukovar i danas predstavlja simbol hrvatske patnje i srpske agresije, etničkog čišćenja, nemilosrdnih napada i progona civila. Ratna kataklizma, koja je Vukovaru donijela tisuće mrtvih i veliku izravnu materijalnu ratnu štetu, gotovo je u cijelosti izbrisala povijesnu, kulturnu i sakralnu baštinu grada, sačuvanu tek u fragmentima sjećanja – koja se analiziraju dalje u tekstu.

5. Medijski ratovi i narativi

Mediji u ratu, baš poput medija u poslijeratnim vremenima, imaju izuzetnu snagu oblikovanja građanske percepcije i javnog mnijenja o važnim društvenim pojavama. Ovaj rad nastoji odgovoriti na pitanje snage „sedme sile“ u tim poslijeratnim vremenima, točnije medijsko korištenje različitih tehnika i alata pri njegovanju kulture sjećanja vezane uz jedan od najvećih događaja u bližoj hrvatskoj povijesti. Međutim, kako bismo dobili uvid u stvarnu snagu medija, potrebno je dotaknuti se medijskog izvještavanja tijekom Vukovarske bitke.

Novinarstvo i propagandu ne treba stavljati pod isti nazivnik. Ipak, tih godina u Jugoslaviji je bilo teško odvojiti novinarstvo od propagande, propagandu od medija, a građane bivše države

od izloženosti istima. U svojoj maloj ratnoj kronici Alenka Mirković dotiče se tamne strane medija čija se snaga uviđa tek kasnije, u teškim posljedicama prenošenja te nacionalističke propagande. „Po starom Goebbelsovom receptu, dovoljno puta izgovorena laž postajala je istinom, broj neprijatelja se povećavao geometrijskom progresijom“ (Mirković, 2018: 13).

Pojmovima sociologije sjećanja i zajednica sjećanja bavio se i Žanić, ispitujući u kojoj mjeri „naš društveni okoliš utječe na način na koji se sjećamo prošlosti“ (Zerubavel, 2007., 168). Teza koju autor iznosi jest da kroz različite tipove narativa pripadnici zajednica stvaraju zajedničke predodžbe koje ih čine privrženim nekim istaknutim prošlim događajima, a koji se nerijetko prikazuju sudbonosnim za život zajednice. Klasičan primjer ovoj tezi je različita perspektiva o ratovima 90-ih u hrvatskim ili srpskim medijima, od kojih je svaka smatrana ispravnom u svojoj zajednici.

Propitkujući odgovornost medija u posljednjim balkanskim ratovima, Jelena Vasiljević u svom radu analizira upotrebu nekadašnjih sjećanja, slika prošlosti i specifičnih tumačenja povijesti u hrvatskim i srpskim tiskovinama koje su izlazile tijekom sukoba u Hrvatskoj između 1991. i 1995. godine.

Sjećanje postoji zahvaljujući narativnom postupku. Narativi su, objašnjava autorica, sastavljeni od niza sekvenci koje nam daju odgovor na pitanje što je priča i zašto se priča. Prema rezultatima istraživanja, i hrvatski i srpski narativi trudili su se osmisliti rat, utvrđivanjem njegovih "pravih" uzroka, definiranjem vlastite i pozicije neprijatelja, potvrđivanjem statusa žrtve, vizualizacijom ishoda, uz ono ključno – legitimiziranje vlastite strane i delegitimiziranje neprijateljske pozicije. Medijska izvještavanja iz ratnog Vukovara utjelovljenje su autoričinih riječi – potvrđivanje statusa žrtve vidljivo je u skrivanju lica srpskog stanovništva od televizijskih kamera, plašeći se da sljedeći dan upravo njihovi kafići, trgovine i stambeni objekti ne budu „dignuti u zrak“. S druge strane, kao opravdanje za miniranje različitih objekata Hrvati su navodili odgovor frustriranog naroda na prethodno izvedeni „teroristički napad nad hrvatskih policajcima u Borovu selu“ – legitimizirajući vlastitu stranu. I obrnuto.

Posebice je zanimljiva otkrivena razlika između narativa. Hrvatski su se narativi u manjoj mjeri bavili temom prošlosti i sjećanja, svodeći se na dugogodišnji odnos Hrvata i Srba. Srpski narativi tumačenja prošlosti rastezali su se povijesno puno dublje i šire, sve do međunarodnih odnosa između velikih sila. U hrvatskim medijima ultimativni „drugi“ su Srbi, dok je to u srpskim narativima svatko prepoznat kao prijetnja srpskim interesima, odnosno ujedinjenju

svih Srba i očuvanju Jugoslavije (Vasiljević, 2008: 269). Taj je diskurs vidljiv i danas, u nedavnom izglasavanju UN-ove rezolucije o genocidu u Srebrenici.

5.1. Poslijeratni narativi

Sjećanje na Domovinski rat, prenosi Pavlaković (2022: 18), temelji se na dva dominantna narativa: narativu žrtve izgrađenom oko pada Vukovara u studenom 1991. i narativu pobjednika temeljenom na uspješnom oslobođenju velikog dijela okupiranog teritorija Hrvatske u ljeto 1995. godine. Službeni narativ o Domovinskom ratu, predstavljen i u Deklaraciji i u hrvatskoj javnosti, fokusiran je na tvrdnju da su Hrvatsku napali pobunjeni Srbi i Jugoslavenska narodna armija (JNA) te da je Hrvatska obranila svoj suverenitet i postigla neovisnost pobjedom u ratu. Na temelju ovog narativa vladajući grade dvije verzije hrvatskog identiteta: onaj o herojskoj žrtvi i o heroju pobjedniku. Viktimizacija i heroizacija službeno su artikulirane i u dvjema deklaracijama Hrvatskog sabora (Deklaracija o Domovinskom ratu¹ i Deklaracija o Oluji²).

Službeni narativ o Domovinskom ratu, ali i cjelokupna novija hrvatska povijest, snažno se oslanjaju na priču o Vukovaru i viktimizaciju grada koji je pretrpio ogromne ljudske i materijalne gubitke tijekom rata. U službenom narativu Vukovar je predstavljen kao „grad-heroj“ i „grad-žrtva“ – podnio je žrtvu za nešto veće i važnije, slobodu i neovisnost Hrvatske, a heroj je jer je spasio ostatak Hrvatske od slične sudbine. Prema tome, viktimizacijski narativ nigdje nije toliko prisutan kao u komemorativnim događajima i procesima memorijalizacije koji se odvijaju ne samo u Vukovaru, već i u okolnim područjima, koja su također bila teško pogođena ratom (Pavlaković, 2022: 18).

Viktimizacija Vukovara opravdana je u pogledu njegove ratne žrtve i gubitaka koje je kao grad, sa svim svojim sastavnicama, pretrpio. Međutim, Vukovar nije trebao ostati samo žrtva. Grad u kojemu 33 godine nakon ratnih stradanja i stari i mladi osjećaju posljedice toga rata je grad koji je jasno obilježen. Istraživanje provedeno za potrebe ovog diplomskog rada analizira kulturu sjećanja hrvatskih portala upravo na primjeru Vukovara, a prema prethodnoj izloženosti izvještavanjima hrvatskih medija na Dan sjećanja, pretpostavljam kako će isto detektirati određene riječi i fraze kojima je grad-heroj u medijskom diskursu i ovoga puta

¹ Deklaracija o Domovinskom ratu: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_10_102_1987.html

² Deklaracija o Oluji: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_07_76_1787.html

stavljen u kalup žrtve. Analizom se također nastoji utvrditi na koje se sve načine provodi viktimizacija Vukovara u hrvatskim medijima i kojim alatima je pojam „žrtve“ obnavljan. Iako odgovor na pitanje „Zašto je viktimizacija Vukovara toliko prisutna?“ nećemo dobiti u ovom radu - jer isti primarno ne analizira politike, već portale, svakako je tema koju u budućnosti treba detaljnije istražiti, uključujući i motive politike samih medija za prenošenjem vukovarskog diskursa „žrtve“ hrvatskoj javnosti. Naglašavam kako je fokus sljedeće analize na tehnikama provođenja viktimizacije, a ne na razlozima vođenja i/ili zagovaranja određenih politika, kako političkih elita, tako i vodstva medija, u kojima je Vukovar „as“ u rukavu i vjerojatno će to ostati sve dok se na njemu može izazvati željeni efekt i profitirati u bilo kojem smislu – klikovima ili političkim bodovima.

6. Završetak rata, početak kulture sjećanja

Mateo Žanić, zajedno s koautorima Krešimirom Kufrinom i Draženom Živićem, definira tri faze u kojima je vukovarska kultura sjećanja bila različito aktualizirana.

U prvoj fazi, koja se odnosi na godine progonstva (od 1991. do 1998.), dominira tema važnosti pamćenja bitke i prijeratnoga grada kako bi se po povratku prognanog stanovništva grad mogao obnoviti. (...) U drugoj fazi, od 1998. do 2013., dominirala je ideja pamćenja kao temelja borbe protiv relativizacije istine. Ključno pitanje postaje na koji način kultura sjećanja može prenositi istinu o Vukovarskoj bitci i kako se to treba odraziti na društveni poredak u gradu. U trećoj fazi, od 2013., kulturom sjećanja dominira rasprava o značenju Vukovarske bitke za nacionalni identitet (Žanić, Kufrin, Živić, 2016: 245).

Vukovar, razne formulacije prisjećanja na tragediju i pitanja „Kako dalje?“ nisu potpuna nepoznanica - svijet pamti prethodne rasprave o sjećanju na masovne žrtve i zločine. Završetkom nacističke torture, Njemačka se suočila s ključnim pitanjima vlastitog identiteta. Ovladavanje mračnom prošlošću postalo je sastavni dio njemačke kulture sjećanja tek kada se u državi dogodila smjena generacija. Po izlasku nacističke prošlosti iz granica iskustvene domene, ista postaje temom istraživanja, javnih debata i dijelom kulturalnog pamćenja. Tada se Nijemci suočavaju ne samo s prihvaćanjem vlastitih zločina, već i s procesom učenja kako

dugoročno živjeti sa sjećanjem da su zločini dio i vlastite povijesti i vlastitog grupnog identiteta (Cvijović Javorina, 2013: 347).

Kako Hrvatska još uvijek nije suočena s izlaskom Domovinskog rata izvan granica iskustvene domene, kvalitetno ovladavanje novijom prošlošću nije posve definirano. Privatni razgovori i javne debate još su uvijek obilježeni afektivnošću. Uz to, Domovinski rat i dalje predstavlja moćan alat u prikupljanju političkih bodova, posebice desno orijentiranih političkih stranaka koje eksplicitno ističu svoje sudjelovanje u ratnim zbivanjima 90-ih.

Aleida Assmann, njemačka anglistica i egiptologinja, svoj istraživački interes usmjerila je, među ostalim, prema njemačkoj kulturi sjećanja nakon Drugoga svjetskog rata i teoriji pamćenja. Problematizirajući to novo shvaćanje njemačke povijesti, profesorica Assmann konstatira sljedeće ključne koncepte suočavanja s prošlošću.

6.1. Trijumf i trauma

Autorica Ivana Cvijović Javorina u svom tekstu „Trijumf, trauma i ovladavanje prošlošću u radu Aleide Assmann“ izdvaja ključne koncepte profesoričnih teorija suočavanja s prošlošću. Prvi od njih polarizacija je pozitivnog i negativnog sjećanja, odnosno trijumfa i traume. Psihička trauma nastaje, prema riječima Aleide Assmann, “uslijed doživljenog iskustva ekstremnog nasilja koje je ugrozilo život i duboko ranilo dušu”. Reinhart Koselleck, autor teksta „Oblici i tradicija negativnog sjećanja”, negativno sjećanje tumači iz dva aspekta. Prvo, “negativno“ se može referirati na negativno unutar samoga sjećanja, odnosno na sadržaj koji je u njemu pohranjen, a nije dobrodošao, nego je dostojan prijezira. Drugo, negativno sjećanje označava ono koje se zatvara pred uspomenu, odbija primiti k znanju negativan aspekt, potiskuje ga te isti prepušta prošlosti i zaboravu.

Kada bismo dvojako negativno sjećanje raščlanili na Vukovarsku bitku, ono bi se moglo objasniti na sljedeći način. Prvo, negativan sadržaj koji je dostojan prijezira u sjećanju na rat bio bi onaj koji obuhvaća masovna ubojstva hrvatskih i srpskih civila, nedužnih žena i djece, bombardiranje medicinske ustanove s jasno istaknutim crvenim križem, progon domicilnog stanovništva... Druga, ona „potisnuta“ strana negativnog sjećanja može se objasniti prešućivanjem mjesta preostalih masovnih grobnica, zaborav lokacije nestalih pojedinaca, uništavanje vojne dokumentacije kao čin brisanja ratnih zločina na vukovarskom području, nepriznavanje događaja kao nečega što se zbilja odvalo... Ako sve navedeno raspodijelimo na glavne sukobljene skupine – onu hrvatsku i srpsku, postavlja se pitanje nisu li to onda zločini

počinjeni u ime vlastite grupe? Svakako da su nacionalni identitet i pripadnost određenoj grupi bili polazišna točka velike većine sukoba, ali ne treba zaboraviti ili „potisnuti sjećanje“ na sve one koje su ubili „njihovi“; oko 9 000 Srba je branilo Hrvatsku u Domovinskom ratu, objasnio je Ante Nazor, ravnatelj Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata, u jednom od svojih intervjua za Index³.

6.2. Zaboravljanje mnoštva

Referirajući se na autora Karla Heinza Bohrera, Assmann prenosi da je uslijed usredotočenosti na holokaust i nacizam, Njemačka suočena s radikalno skraćenom vlastitom povijesti. Prema Bohreru, Nijemci pate od dramatičnog gubitka povijesti. „Sjećajući se jednoga, prouzročili su zaboravljanje mnoštva, a njihov odgovor na civilizacijski lom bio je apsolutni lom s poviješću i izjednačavanje prošlosti isključivo s nacističkom prošlošću“ (Assmann, 2007: 139).

Ako bismo taj koncept poistovjetili s regionalnom kulturom sjećanja, možemo naslutiti kako Hrvatska, ali i ostale zemlje bivše države, ulazi u kalup zemalja suočenih s skraćenom vlastitom poviješću. U nacionalističkim interpretacijama prošlosti Hrvati svoju dalju povijest usredotočuju na Bleiburg - sjećanje na osvetu partizana i komunističku represiju nad Hrvatima u poslijeratnom razdoblju, dok ju Srbi temelje na Jasenovcu - koncentracijskim logorom u NDH izgrađenim za neprijatelje države definirane rasnim zakonima, po uzoru na rasne zakone nacističke Njemačke. U svakoj od ovih radikalnih hipoteza, može se pretpostaviti da zemlja stavlja fokus na ona zbivanja koja su bila pogubna za vlastiti narod. Pavlaković (2022: 24) prenosi da su „srpski nacionalisti do 1980-ih koristili komemoraciju na spomen području Jasenovac kako bi sve hrvatske nacionalne težnje okarakterizirali kao dokaz novog ustaškog genocida i preuveličavali viktimizaciju Srba“, čime su pridonijeli otrovnoj međuetničkoj atmosferi koja je prethodila Domovinskom ratu. Obje hipoteze iznijete su kao mogući primjer „zaboravljanja mnoštva“ koje nije tako dramatično kao u Njemačkoj, ali ima naznaka i u našem društvu. Zaboravljanje mnoštva na primjeru Hrvatske možemo objasniti zaboravljanjem žrtava drugih nacionalnosti osim hrvatske ili zaboravljanjem vlastitih zločina u prethodnim ratovima. Iako ovaj rad obrađuje hrvatsku kulturu sjećanja, ona srpska u određenim je segmentima neodvojiva od naše. Tako bismo, ne ulazeći dublje u tematiku srpske kulture sjećanja, mogli pretpostaviti da je to isto „zaboravljanje mnoštva“ vidljivo i u srpskom javnom diskursu.

³ Link na Index intervju (1:13:50) https://www.youtube.com/watch?v=eBJIEanzfBA&ab_channel=IndexVideo

6.3. Impulsi sjećanja

Uz neka od najčešćih pitanja prilikom evociranja sjećanja, poput „Koga se sjećamo? Čega se sjećamo?...“, A. Assmann dodaje još jedno pitanje: „Tko se sjeća?“. Prema autoričnim navodima, sjećati se mogu pobjednici i gubitnici. „Nacionalno pamćenje prihvaća i trenutke uzvišenja i trenutke poniženja pod pretpostavkom da ih je moguće obraditi u semantici herojske slike povijesti“ (Assmann, 2011: 78, cit. prema Cvijović Javorina, 2013: 351). Način na koji hrvatski medijski diskurs oblikuje pobjednike i gubitnike te oblikuje li ih uopće, proučavat će se u daljnjem dijelu rada. Treba naglasiti kako sam rad ne nastojati odgovoriti na pitanje tko je pobjednik ili gubitnik, već tumači kontekst gledanja na Vukovarsku bitku kroz hrvatske news portale. Ukoliko se u tom kontekstu vukovarske branitelje, grad Vukovar, istočnu Slavoniju, Hrvatsku ili neki drugi konstrukt stavlja u svezu s pobjedničkim ili gubitničkim atributima, isto će biti navedeno u rezultatima samog kvalitativnog istraživanja medijskog teksta.

Assmann definira i takozvane „impulse sjećanja“, odnosno čimbenike koji nas potiču na sjećanje. Prva dva moguća impulsa su potreba za znanjem i potvrđivanje identiteta. Međutim, autorica veliku pozornost posvećuje i trećemu impulsu, koji polazi od imperativa: “Moraš se sjećati!”. Upravo ta zapovijed “Moraš se sjećati!” vrijedi ondje gdje ne postoji spontani impuls za sjećanje i gdje se radije bira zaborav kako bi se uklonili stid i krivnja. Cilj tog etičkoga zaokreta jest vratiti žrtvi njeno dostojanstvo, preobražaju traume u čast (Assmann, 2011: 78, cit. prema Cvijović Javorina, 2013: 351). Imperativ sjećanja u hrvatskoj kulturi sjećanja, prije samog istraživanja i (ne)uočavanja sugestivnih „zapovijedi“ putem medija, vidljiv je u sloganima programa obilježavanja Dana sjećanja na žrtvu Vukovara:

- „Bijeli križ opomenu šalje“ (2003.)
- „Gdje da tražim sina svoga“ (2005.)
- „Vukovar za istinu i pravdu“ (2007.)
- „Vukovar je jučer, danas i sutra“ (2009.)
- „Vukovar pobjednik, jer je žrtva“ (2010.)
- „Vukovar – mjesto posebnog domovinskog pijeteta“ (od 2020.)

6.4. Podjela krivnje

Aleida Assmann govori o različitim “njemačkim prošlostima nakon 1945. godine”, dakle u množini. Dok je šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća vladala klima zaboravljanja

nacističke povijesti, od osamdesetih se godina može govoriti o opčinjenosti poviješću i maratonu sjećanja. Autorica zaključuje kako je bila potrebna smjena generacija da se javno počne promišljati; što je vrijeme Drugoga svjetskog rata više odmicalo i postajalo sve više strano mlađima, to se temeljitije i uz manje pristranosti moglo propitivati (Cvijović Javorina, 2013: 367). Tako dolazimo do sljedećeg koncepta sjećanja – podjela krivnje. Postoje različite vrste krivnje. Karl Jaspers, njemački filozof i psihijatar, definira četiri tipa krivnje:

kriminalnu krivnju (zločini su objektivno dokaziva djelovanja, a instanca koja je određuje je sud), političku krivnju (vezanu uz djelovanje državnika i pripadnost određenoj državi, instanca je sila i volja pobjednika u slučaju poraza dotičnog režima), moralnu krivnju (postojanje moralne odgovornosti za pojedinačna djela, instanca je vlastita savjest) te metafizičku krivnju (osjećaj suodgovornosti za sve zlo i svu nepravdu na svijetu, instanca je sam Bog) (Jaspers, 2006: 19-20, cit. prema Cvijović Javorina, 2013: 356).

Assmann spominje dodatnu, „transgeneracijsku krivnju“, tj. onu koja je prešla na djecu. U relaciji s tom krivnjom izjednačava onu metafizičku. Konstatira kako se od nje može osloboditi samo ako se otvoreno suoči s onime što se dogodilo i nastoji spriječiti da se to ponovi. Krivnja prenesena s koljena na koljeno vidljiva je i u hrvatskom društvu. Tri desetljeća nakon rata, vukovarska su djeca i dalje suočena s predbacivanjem krivnje koja stvara vidljivu odvojenost između najmlađih generacija. Kada govorimo o odvojenosti nastaloj uslijed politika obje etničke skupine, podrazumijevamo i onu mjerljivu – fizičku odvojenost djece u Vukovaru. Odvojeni vrtići jedna su od prvih faza segregacije djece po nacionalnosti. Škole provode nastavu na hrvatskom i srpskom jeziku, razredi njeguju vlastitu, hrvatsku ili srpsku, kulturu, jezik i pismo. Iako su ranijih godina vukovarski gradonačelnik Ivan Penava i SDSS bili protiv projekta interkulture škole, Penava je proteklih godina najavljivao spajanje nastave za djecu hrvatske i srpske nacionalnosti. Taj projekt, koji je u međuvremenu spremljen u ladicu, značio bi da je nastava na hrvatskom jeziku, ali da se određeni broj sati izdvaja za njegovanje srpske kulture, jezika i pisma. Predstavnici SDSS-a drže da bi to umanjilo prava manjine jer sada roditelji mogu odabrati da njihova djeca idu na nastavu koja je cijela na srpskom jeziku. (dnevnik.hr, srpanj 2021). Unatoč raznim inicijativama, vukovarsku djecu do danas nitko nije uspio spojiti, ni u vrtićima ni u školama, a kao jedan od razloga navodi se upravo pravo manjine na očuvanje identiteta. Stoga vukovarska djeca i dalje uče različitu povijest, bez nagovještaja otvorenog suočavanja s istom.

Jelena Vasiljević u radu „Kultura sjećanja i medijska narativizacija sukoba u Hrvatskoj“ proučava polemiku između dva priznata znanstvenika, Thomasa Cushmana i Bette Denich. Ukratko, Bette Denich tvrdi kako, pod krilaticom „bratstva i jedinstva“, konstitutivni narodi nisu bili u mogućnosti javno artikulirati svoje međuetničke prijepore i sukobe, stoga su se frustracije gomilale u privatnim, obiteljskim krugovima. Slabljenjem jugoslavenske zajednice, sjećanje na nekadašnje konflikte „eksplodiralo je“ u javnom prostoru kroz hrvatski i srpski nacionalizam koji su te konflikte koristili za mobilizaciju snaga. Manipulacija tezama o ugroženosti Srba u Memorandumu SANU-a iz 1986., Miloševićev govor na Gazimestanu 1989. poznat kao najava budućih ratnih događaja na prostoru bivše SFRJ, potezi Tuđmana i nove hrvatske vlasti kod Srba su potaknuli sjećanje na nekadašnju NDH i samim time stvorili osjećaj straha, a politika Beograda nije pripomogla da se taj strah umani. Denich ovim primjerom objašnjava „aktualiziranje sjećanja na nekadašnje zločine“.

S druge strane, Thomas Cushman smatra da ovako fokusirano istraživanje daje prednost „simboličkom nasilju nad onim realnim“, odnosno opravdava srpsku agresiju s obzirom da prethodne „provokacije i strah“ (Vasiljević, 2008: 245-246).

Uzevši u obzir obje perspektive, nekadašnja Općina Vukovar svakako je primjer akumulacije starih sjećanja, potisnutih konflikata i strategije straha (potisnutog ili izazvanog). Posljedice različitih političkih odluka vrlo su vidljive na ponašanju samog stanovništva vukovarskog i ostalog hrvatskog područja. Ponašanje pobunjenog srpskog stanovništva potvrđuje tezu Bette Denich o „aktualiziranju sjećanja na nekadašnje zločine“, ali ga nikako ne opravdava jer realno nasilje ne smije biti odgovor na simboličko nasilje, koliko god samoobrana bila instinkt ljudske prirode.

6.5. Kolona sjećanja

Komemoracije i politički govori nisu jedini ili najdominantniji način prenošenja povijesnih narativa - obrazovni sustavi, muzeji, arhivi, povjesničari i usmena predaja povijesti također pridonose konstrukciji priče o našoj nedavnoj prošlosti. Međutim, komemoracije predstavljaju izuzetno vidljivu pozornicu na kojoj političke elite i drugi akteri sjećanja provode politiku povijesti i definiraju svoje političke ciljeve unutar tog okvira (Pavlaković, 2022: 10).

Neupitno je kako je Kolona sjećanja u Vukovaru godinama postala najmasovniji komemorativni događaj u Hrvatskoj te kako su vukovarska bitka i ratno iskustvo zauzeli posebno mjesto u kolektivnom nacionalnom sjećanju na Domovinski rat. Barry Schwartz

(1982: 377) ističe da su komemoracije važne za naše razumijevanje narativa o prošlosti jer one „izdižu iz običnog slijeda one izvanredne povijesne događaje koji utjelovljuju naše najdublje i najtemeljnije vrijednosti. Komemoracija je u tom smislu, zapis o svetoj povijesti“.

Kolona sjećanja utjelovljuje prethodno spomenuti viktimizacijski narativ o Domovinskom ratu. Taj središnji događaj vukovarske komemoracije, koja se svake godine održava 18. studenog, obilježava pet i pol kilometara dugačak put od vukovarske bolnice, iz koje su ranjenici odvedeni i kasnije ubijeni, do Memorijalnog groblja žrtava Domovinskog rata. Kolona simbolizira protjerivanje vukovarskih Hrvata, a broj njenih sudionika povećava se iz godine u godinu. Ana Milošević (2022: 273) smatra da Vukovar ima presudnu ulogu u izgradnji nacije i države u Hrvatskoj. Službena komemoracija u Vukovaru nedvojbeno produžava sukob umjesto rješavanja nasljeđa nacionalnih podjela i rata, upozorava autorica.

Dugi niz godina hrvatska sredstva informiranja Kolonu sjećanja prate kao cjelodnevni događaj; tiskovine, portali i TV reporteri javljaju se sa svih bitnih lokacija kojima ovo svojevrsno „hodočašće“ prolazi, mnogi sudionici rata i svjedoci tih događaja dijele svoja svjedočanstva s javnošću, emitiraju se dokumentarni filmovi na temu Vukovara... Ne treba puno promišljati kako će u hrvatskim medijima i ovoga puta upravo taj datum, 18. studeni, bilježiti dominaciju Vukovara i sjećanja na njegovu žrtvu. S istim tim datumom počinje i završava sljedeća analiza, a Kolona sjećanja i poruke odaslane na istoj, sjećanje na žrtvu te mogućnost kritičkog suočavanja s prošlošću nastoje se razlučiti na određene parametre, poput učestalosti pojave određenih tema, stilski obilježenih riječi i fraza, forme članaka, izjava sugovornika... Ukratko, glavni cilj istraživanja jest utvrditi način na koji hrvatski portali 18. studenog njeguju sjećanje na vukovarsku bitku, potiču li svojim tekstovima kritičko suočavanje s prošlošću te kakav je cjelokupni odnos prema novijoj hrvatskoj povijesti s naglaskom na grad Vukovar.

Kako bi razlikovanje određenih pojava u sljedećoj analizi medijskih tekstova bilo olakšano, rezultati će se referirati na prethodno objašnjene teorijske koncepte prošlosti A. Assmann kao što su trijumf i trauma, zaboravljanje mnoštva, impulsi sjećanja te podjela krivnje. Je li prisutna polarizacija na dobre i loše, kako i na koji način se prenosi sjećanje na vukovarsku bitku te postoji li određena doza kritičnosti u medijskim tekstovima i izjavama, istražujemo u nastavku.

7. Istraživanje

Iz pozicije koja na temelju prethodno analizirane literature pretpostavlja snažnu „medijsku viktimizaciju“ Vukovara, analiziraju se alati i tehnike koje hrvatski portali koriste pri prenošenju takvih narativnih okvira široj publici u Hrvatskoj. Portali su idealan izvor za proučavanje produkcije svakodnevnih narativa o vukovarskoj kulturi sjećanja jer reflektiraju javnu percepciju društva o istoj. Uz to, tekstovi na portalima prigodan su uzorak za proučavanje ovog pojma jer svake godine prate, izvještavaju i nude objašnjenja tog fenomena hrvatskom društvu.

Važno je napomenuti kako se rad fokusira na jedan specifičan datum, 18. studeni i Dan sjećanja na žrtvu Vukovara, koji predstavlja središnji dio vukovarske kulture sjećanja. Iz analize izuzimamo medijsko izvještavanje o žrtvi Škabrnje koja se obilježava istog dana, isključivo zbog odstupanja od tematike rada koja stavlja fokus na Vukovar i njegovu neposrednu okolinu. Interpretiranje korištenih tehnika i alata pri izvještavanju na Dan sjećanja temelji se na kvalitativnoj analizi medijskog sadržaja, točnije na opisnoj interpretaciji i tumačenju uočenih tema, s dodatnim kvantitativnim podacima o učestalosti pojave istih. Uočene teme tumače se sukladno teoriji Aleide Assmann koja pamćenje klasificira prema sljedećim konceptima: trijumf i trauma, impulsi sjećanja te podjela krivnje. Uz ovaj dominantan teorijski okvir, rezultati istraživanja klasificirat će se prema obliku samog teksta, stilskim obilježjima riječi i fraza te pojavnosti, odnosno odsutnosti emocionalno otežanih riječi (davanje imena, strategija straha, prijenos emocija, stereotipi i generalizacije).

Pet je glavnih svrha analize sadržaja prema Wimmeru i Dominicku (1994): opisivanje obrazaca ili trendova u medijskom prikazivanju, testiranje hipoteza o politikama medijskih producenata, uspoređivanje medijskog sadržaja sa stvarnim svijetom, procjenjivanje prikazivanja određenih društvenih grupa te donošenje zaključaka o medijskim efektima. Shodno ovoj podjeli, svrha našeg istraživačkog rada jest opisivanje obrazaca ili trendova kulture sjećanja u medijskom prikazivanju grada Vukovara.

U kvalitativnoj analizi sadržaja sam ispitivački pristup varira. Hijmans (1996.) napominje da kvalitativna analiza sadržaja naglašava sposobnost teksta da prenese više značenja, ovisno o primatelju. Možemo zaključiti kako je u sljedećim analizama riječ o više ili manje subjektivnom vrednovanju medijskog sadržaja hrvatskih portala, dok postojanje određenih pojava pronalazi svoje uporište u elementima teorijskog okvira rada (akteri kulture sjećanja,

kritičko suočavanje s prošlošću, impulsi sjećanja, podjela krivnje...). O intenzitetu ili učestalosti navedenih pojmova također prosuđujemo na temelju kvalitativne interpretacije medijskog sadržaja.

7.1. Metodologija

Jedinica analize je članak koji se dotiče tematike Vukovara, ratnih zbivanja i kulture sjećanja. Materijali na kojima se analiza provodi jesu tekstovi tri najčitanija hrvatska news portala prema Gemius-u u svibnju 2024.: *Jutarnji list*, *Dnevnik.hr* i *Večernji.hr*. Uz najčitanije, u istraživanje se uvode lijevo i desno orijentirani mediji kako bi pružili širu interpretaciju vukovarske kulture sjećanja. Vremenski okvir čine članci objavljeni 18. studenog, počevši s 2020. godinom kada je navedeni datum proglašen državnim praznikom. Analizom je obuhvaćeno ukupno 90 članaka, od kojih je 20 s portala *Dnevnik.hr*, 23 *Jutarnji list* i 47 *Večernji.hr*. Treba imati na umu da su nedostaci ovakve analize često premaleni uzorci koji ne omogućuju kvalitetno generaliziranje dobivenih podataka.

Tablica 1 Broj analiziranih članaka

<i>Dnevnik.hr</i>	20
<i>Jutarnji list</i>	23
<i>Večernji.hr</i>	47
<i>Dnevno.hr</i>	18
<i>Narod.hr</i>	6
<i>Telegram.hr</i>	7
<i>Novosti.hr</i>	5

S ciljem boljeg uočavanja gore navedenih pojmova (akteri kulture sjećanja, impulsi sjećanja, podjela krivnje...), istraživanje je potpomognuto matricom izrađenom za potrebe ovog rada, sastavljenom od 20 pitanja s višestrukim odgovorima te priloženom na kraju diplomskog rada (popis ilustracija). Matricom se nastoji detaljnije opisati tehnike i alate prenošenja kulture sjećanja te dobiti uvid u učestalost korištenja određenih izražajnih emocija u naslovu i tijelu članka, segment Vukovarske bitke koji analizirani tekst stavlja u središte, isticanje identitetske važnosti, imenovanje populacija uključenih u obranu, odnosno okupaciju grada... Detektiranje emocija u naslovu i tijelu članka temelji se na unaprijed definiranim izražajnim emocijama kao što su tuga, ponos, sjeta, sreća, a šira objašnjenja svake od njih nalaze se u matrici priloženoj

na kraju rada. Uz definicije, emocijama se pripisuju određene riječi ili fraze koje se kategoriziraju kao upravo ta izražajna emocija.

Test pouzdanosti kvantitativnih podataka dobivenih uz pomoć matrice rađen je tako što su ukupno dva kodera (autorica rada i studentica zadnje godine diplomskog studija novinarstva) interpretirala spomenute medijske članke. Za dobivanje rezultata korištena je Holstijeva metoda pouzdanosti međukodera prema formuli $2M/N1+N2$, kojom je dobiven rezultat pouzdanosti, tj. postotak slaganja se kreće između 0.70 i 1. Test pouzdanosti najniži je upravo u kategoriji razumijevanja izražajnih emocija u naslovu i tekstu, dok je 100 posto podudaranja zabilježeno u pitanjima o samoj formi i središnjoj temi članka. Ukupnost rezultata jest na zadovoljavajućoj razini, a matrica se pokazala učinkovitom.

Također, kvalitativnim vrednovanjem analiziranog sadržaja proučavao se način njegovanja kulture sjećanja u samom tekstu (kroz narativizaciju, vizualizaciju, kontekstualizaciju, materijalizaciju), sugerira li članak kritičko suočavanje s prošlošću, potiču li se podjele i separacije te općenit dojam koji tekst ostavlja na čitatelja.

7.2. Rezultati istraživanja

Analizom tri najčitanija hrvatska portala, segmentacijom tekstova prema novinarskoj formi članka, dominantnoj tematici, stilskom korištenju riječi i fraza, načinu njegovanja kulture sjećanja te dijela vukovarske bitke na koju se sam tekst fokusira, kvalitativnom i djelomično kvantitativnom interpretacijom podataka pomoću prethodno objašnjene matrice, konstatiram postojanje četiri tipa medijskog sadržaja objavljenog na Dan sjećanja na žrtvu Vukovara: izvještaji o održanoj Koloni sjećanja, reportaže o stradalim sudionicima Domovinskog rata, svjedočanstva preživjelih sudionika Domovinskog rata te razgovori sa stručnjacima i drugim licima o problematici Vukovara i Domovinskog rata. Na sve tri medijske platforme, *Jutarnji list*, *Dnevnik.hr* i *Večernji.hr*, bilježim prisutnost navedena četiri tipa medijskog sadržaja.

Najformalniji od svih, procjenjujući tip i ton teksta, jezični stil te stilsku uporabu riječi, jesu izvještaji o održanoj Koloni sjećanja i čine 48% svih objavljenih članaka (naslovi poput „Plenković u Vukovaru“, „Predsjednik Zoran Milanović počast žrtvi Vukovara odao je na Ovčari“, „I Boris Milošević u Koloni sjećanja“...). Članak podijeljen po satima događaja najčešće sadržava izjave vladajućih struktura kako Vukovara, tako i Republike Hrvatske, ali i

predstavnik srpske nacionalne manjine. U ovom tipu medijskog teksta, memorijski akteri koji prenose relativno institucionalizirano i političko sjećanje na vukovarsku bitku jesu predsjednik Vlade RH, predsjednik Republike Hrvatske, ministar hrvatskih branitelja, gradonačelnik Vukovara, brigadiri Hrvatske vojske, pripadnici 204. brigade i ostali sudionici Kolone čije se izjave uvrštavaju u sam izvještaj. Komuniciranje institucionaliziranog sjećanja u prvom se redu očituje u izjavama pripadnika Vlade Republike Hrvatske, koristeći termine poput „budućnost“ i „pomirenje“ („Mislim da radi budućnosti i radi mladih trebamo naći zajednički put, put pomirenja i dijaloga“). Međutim, toj vrsti sjećanja dodan je prefiks „relativno“ zbog druge skupine memorijskih aktera u koju dominantno spada gradonačelnik Vukovara Ivan Penava, a potom pripadnici Hrvatske vojske, 204. brigade te ostali vukovarski branitelji. Tu skupinu obilježava transfer emocija („neka puste djecu u vrtiće da se zajedno druže, da se potuku, da prođu sve one dječje bolesti...“), emocionalno otežane riječi ("Izdaja, prodaja, bezobrazluk, krivotvorenje povijesti..."), društveno sjećanje i komuniciranje „oralne“ povijesti čijim su dijelom sami bili („Odakle teza da je Vukovar pao? Vukovar je oružano okupiran i to je jedina istina", kaže hrvatski branitelj Ivan Lukić).

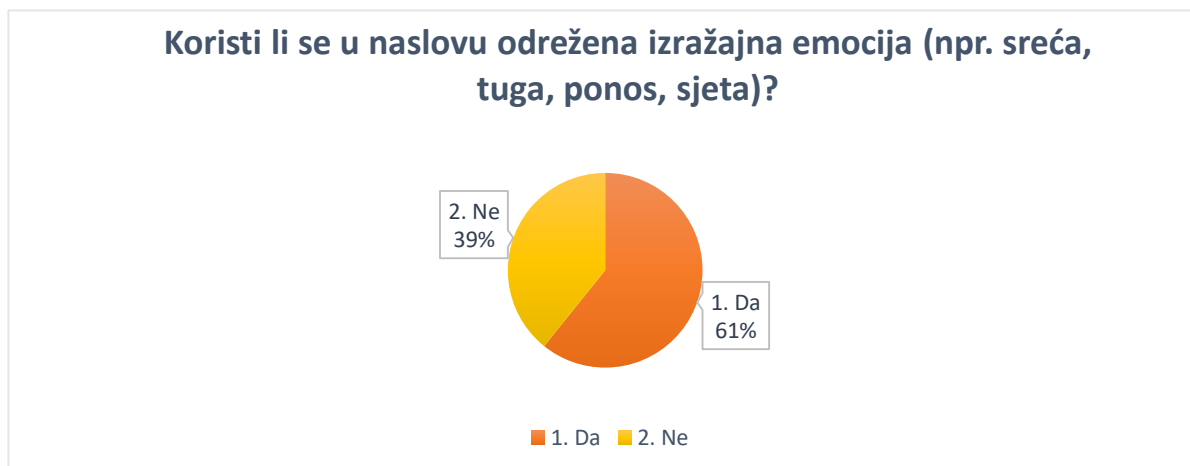
Dodatna skupina aktera kulture sjećanja jesu predstavnici srpske nacionalne manjine, bivši potpredsjednici Vlade RH, Boris Milošević i Anja Šimpraga. Oba aktera komuniciraju empatiju prema svim žrtvama kao pretpostavku pomirenja i prestanka mržnje, zagovaraju dijalog i žaljenje zbog narušenih međuljudskih odnosa, posebice u Vukovaru koji je bio „ponosan na bogatstvo različitosti“. Iako je u teorijskom dijelu rada Milorad Pupovac stavljen u skupinu mogućih memorijskih aktera, 18. studenog njegova fizička pojava nije zabilježena u Koloni sjećanja, niti u izjavama za medije. U Vukovaru se pojavio one politizirane 2013. godine, kada je kao predsjednik Srpskog narodnog vijeća prisustvovao svečanom programu u krugu vukovarske bolnice. Ipak, Pupovac je bio tema analiziranih hrvatskih portala kroz izjave vukovarskog gradonačelnika Ivana Penave, a potom i ostalih aktera u diskusiji oko polaganja vijenaca u Dunav dan ranije, 17. studenog.

Drugi i treći tip medijskog sadržaja čije je glavno obilježje sentimentalnost, uslijed izostanka „generacijskog reza“ između prošlog i aktualnog vremena, jesu reportaže o stradalim sudionicima Domovinskog rata i svjedočanstva preživjelih sudionika Domovinskog rata. U ovom slučaju prošlosti se sjećaju svi oni koji imaju osobnu poveznicu s vukovarskom bitkom, bilo da je riječ o članovima obitelji poginulih i nestalih ili samim braniteljima Vukovara. Kultura sjećanja njeguje se prije svega kroz narativizaciju (prepričavanje prošlih događaja) i kontekstualizaciju (pružanje šire slike). Akteri se prisjećaju „trenutaka poniženja“ tj. osobnih

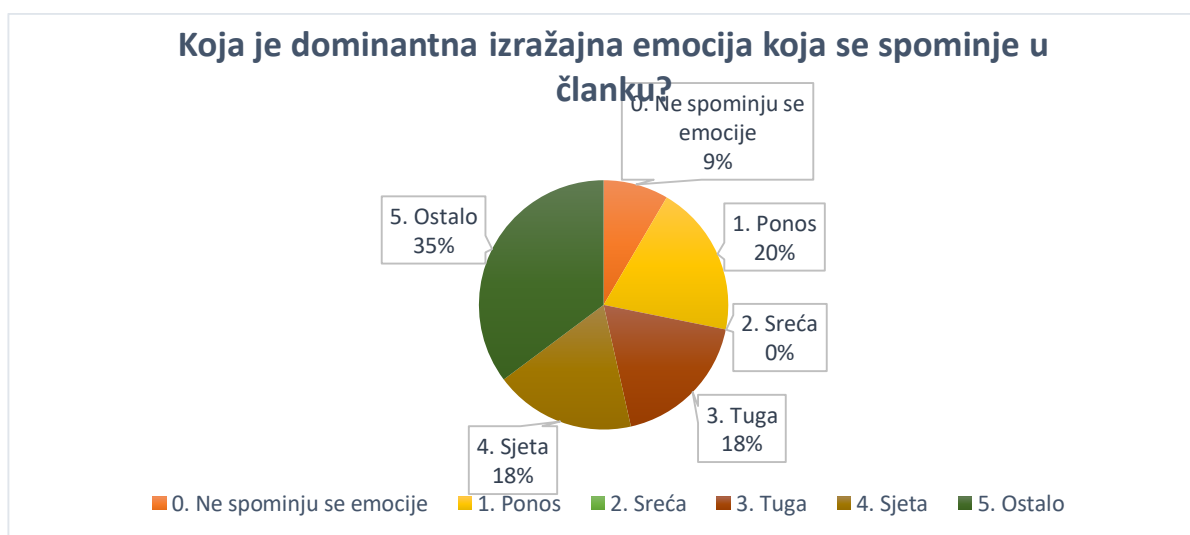
gubitaka, pod pretpostavkom herojske slike povijesti i žilave obrane Vukovara. Međutim, uz sentimentalnost i emocionalno otežane riječi („sjećanja se vežu uz tugu“, „pravda za nestalima trune na nekoj od slavonskih ravnica“, „pijetet prema ljudima koji su odvedeni na životnu golgotu“), sama viktimizacija Vukovara nije snažno izražena („Vukovar nije prodan“, „neka politika zaboravi Vukovar“). Naprotiv, u razgovoru za Dnevnik.hr vukovarski branitelj Ivan Lukić izbjegava korištenje termina „pad grada“ i zagovara formulaciju „okupacije grada“.

7.2.1. Imenovanje, polarizacija i viktimizacija

Imenovanje obrambenih i okupacijskih snaga u hrvatskim medijima snažno odražava relaciju heroji/žrtve-zločinci. Hrvatske postrojbe oslovljavaju se riječima „znani i neznani junaci, hrvatski heroji, domoljubi, dragovoljci...“ i odražavaju „herojsku obranu Vukovara“. S druge strane, poginuli hrvatski branitelji često se stavljaju pod zajednički nazivnik s ostalim civilnim stanovništvom – žrtve; „mučenici, patnici, žrtve ratnog bezumlja koje su pale za slobodu, napućeni Vukovarci odvedeni na životnu golgotu“. Naglašavanje izražajnih emocija prisutno je u većini od 90 analiziranih medijskih tekstova, izuzev onih koji prenose polaganje vijenaca na spomen-području i povratak u Zagreb (Zoran Milanović) ili formalne podatke o samoj Koloni. Od 90 analiziranih članaka, u njih 61% detektirane su određene izražajne emocije, ponajviše kombinacija ponosa (osjećaj časti i dostojanstva, velikoga zadovoljstva = „odati počast, domoljublje, pozornost, poštovanje, herojstvo, junaci“), tuge (osjećaj uzrokovan svjesno prepoznatim gubitkom, razočaranjem i sl. = „suza, rane, bol, smrt, patnja, samoća“) i sjete (duševno stanje blage tuge i čežnje ili sjećanja na drago, lijepo ili izgubljeno = „pamćenje, sjećanje, pokloniti se žrtvama, život prije rata, život bez bližnjih“). Kako se radi o kvalitativnoj analizi sadržaja s kvantitativnom procjenom učestalosti, subjektivno prepoznavanje emocija u članku zahtjevalo je provođenje gore spomenutog testa pouzdanosti. Podsjetimo, ukupno dva koderica (autorica rada i studentica zadnje godine diplomskog studija novinarstva) interpretirala su spomenute medijske članke koristeći Holstijevu metodu pouzdanosti međukodera prema formuli $2M/N1+N2$. Metodom je dobiven rezultat pouzdanosti, tj. postotak slaganja se kreće između 0.70 i 1. Test pouzdanosti najniži je upravo u kategoriji razumijevanja izražajnih emocija u naslovu i tekstu, dok je 100 posto podudaranja zabilježeno u pitanjima o samoj formi

Slika 3 Korištenje izražajnih emocija u naslovu članka

Slika 4 Dominantne izražajne emocije u člancima

Sljedeći graf prikazuje najčešće detektirane izražajne emocije u 61 posto članaka u kojima je izražajna emocija prepoznata. Uz izdvojene izražajne emocije, u člancima je prisutno i iskazivanje sljedećih osjećaja koji su dijelom kategorije 5. (Ostalo): ljutnja i nezadovoljstvo (prema državnim i pravosudnim institucijama, nedostatna suradnja između država, nedostatak odgovora na ključna pitanja poput lokacija posmrtnih ostataka), odlučnost, snaga, vjera (u Boga, u neka bolja buduća vremena).

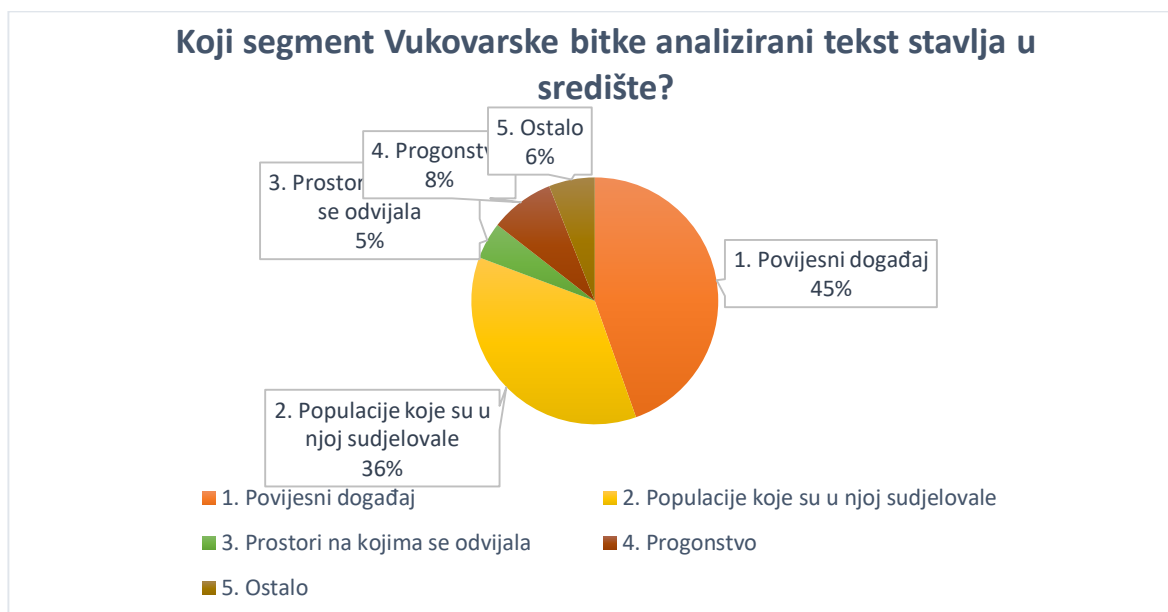
Viktimizacija Vukovara provodi se stilskom uporabom riječi koje odražavaju status žrtve, a prisutna je i snažna personifikacija, metafora, usporedba, hiperbola te epiteti. Kao što je slučaj s imenovanjem branitelja, postojanje druge, „herojske“ paralele uočeno je i pri opisu grada, koristeći pobjedničke attribute. Samom gradu snažno su pripisivane ljudske osobine u cilju poopćavanja svih branitelja sa samim Vukovarom, preslikavajući izjavu Siniše Glavaševića:

„Grad – to ste vi“. Shodno tomu, na hrvatskim se portalima ističe kako je „Vukovar na svojoj krvi i na svojim kostima kupio Hrvatsku“. Oba načina oslovljavanja grada i njegovih branitelja preslikavaju koncepte trijumfa i traume Aleide Assmann, polarizirajući pozitivno i negativno sjećanje na vukovarsku bitku. U nastavku izdvajam neke od jezičnih konstrukcija kojima se sam grad oslovljavao na Dan sjećanja prethodne četiri godine.

Viktimizacija	Heroizacija
Neizbrisiv dokaz zločinačke politike	Simbol herojstva i otpora
Sramna kronologija zla	Branik domovine
Pakao na zemlji	Temelj hrvatske slobode
Žrtva nacionalističke politike	Svetinja
Najveći zločin velikosrpskog agresora	Simbol junaštva

Tablica 2 Alati i tehnike viktimizacije/heroizacije Vukovara

Najčešća i središnja tema članka jest razlog obilježavanja spomenutog datuma – pad grada. Objašnjenje tog povijesnog događaja, kako bi se pružio kontekst komemoracije, čini 45% svih 90 analiziranih članaka, a slijede ga osnovne informacije o populacijama koje su sudjelovale u bitci (obrambene i okupacijske snage), žrtvama i nestalim osobama. Ostale dominantne teme u medijskim tekstovima, vezane uz bitku za Vukovar, dotiču se prostora na kojima se bitka odvijala (Ovčara, Borovo Commerce, Trpinja i sela s pretežitim srpskim stanovništvom često su spominjane lokacije), populacija koje su u njoj sudjelovale i progonstva. Uz to, članci se dotiču ostalih zločina koji su se odvijali na vukovarskom području poput masovnih ubojstava, silovanja i logora. Kvalitativna analiza ovdje je pridonijela uočavanju tih dominantnih tematika u analiziranim tekstovima, dok je kvantitativno bilježenje pomoglo u dobivanju postotaka.

Slika 5 Segment Vukovarske bitke spomenut u članku

7.2.2. Podjele i krivnja

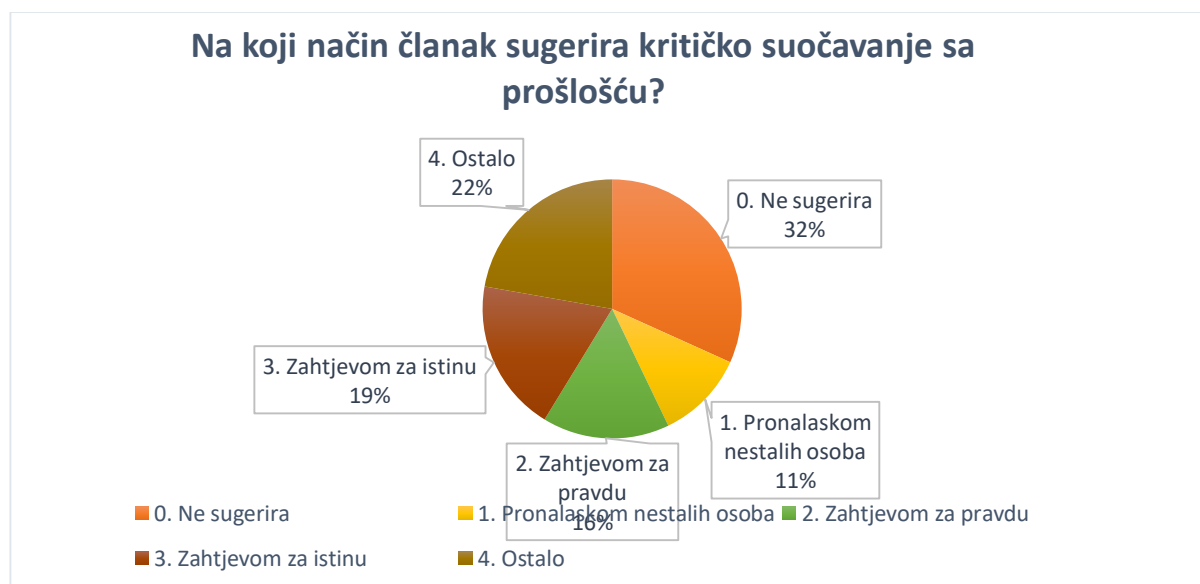
Podjela kriminalne i moralne krivnje u hrvatskim je medijima eksplicitna i izravna (43% svih tekstova), prije svega u načinu oslovljavanja okupatora; „vukovarski zločinci, egzekutori politike Slobodana Miloševića, osvetničko divljanje rušitelja, krvožedne paravojne formacije, razjareni ubojice“. Polarizacija na dobre i loše, kao i usporedba dviju suprotnih strana jasno je izražena u naslovu i tijelu članaka, ali i u izjavama određenih memorijskih aktera. „Stajanje na stranu dobra“ protiv „onih koji znaju više nego mi, a oni su u Beogradu“. Upravo ta „srpska omerta“ ističe se kao jedan od najvećih kamena spoticanja u dijalogu o povijesti dvije države. Također, Srbiji se zamjera što su ratni zločinci „moralno rehabilitirani“ i „uvaženi članovi društva“, poput Veselina Šljivančanina. Kada je riječ o žrtvama, isticanje strana i nacionalnosti nije učestalo, iako izjave pojedinih sugovornika konstatiraju kako „izjednačavanje neće proći“.

No, sama riječ „podjela“ 18. studenog vješto je upakirana u priče o budućnosti. Unatoč tome što teme poput „izdaje, prodaje, krivotvorenja povijesti, licemjerja, provokacija“ prethode Danu sjećanja, političko vodstvo u samoj Koloni sjećanja nagovještava „okretanje budućnosti i politici mira“ te opisuje potrebu Vukovara da postane „mjesto zajedništva, a ne podjela“. Ipak, nakon prošlogodišnjih podjela oko plakata i sami političari priznaju da je „puno toga rečeno što nije trebalo izreći zadnjih dana i tjedana“, dokazujući prethodno pretpostavljeno politiziranje Dana sjećanja i korištenje Vukovara kao poligona za političke sukobe. Osim plakata, političke tenzije podizalo je i polaganje vijenaca u Dunav 17. studenog od strane predstavnika srpske nacionalne manjine. Penava zagovara stav da se tada „baca vijenac onima koji su poginuli vršeći agresiju“, dok Plenković ističe kako je „Pupovac našao svoj način da

iskaže poštovanje“. Naslovi poput „Vukovar je i njih ujedinio“ stavljaju sukob između premijera Plenkovića i predsjednika Milanovića u prvi plan, a njihovo „privremeno primirje“ i „povremeno zatišje“ objašnjava se odavanjem počasti gradu.

7.2.3. Kritičko suočavanje s prošlošću

Kritičko suočavanje s prošlošću u vidu poticanja javnosti na razmišljanje i stvaranja osjećaja empatije prema svim žrtvama u hrvatskim je medijima više nagovještaj, nego provedeno djelo. Kako bi kritičko razmišljanje i pružanje ruke pomirenja bilo moguće, mediji prenose zahtjeve memorijskih aktera za istinom i pravdom – otvaranje vojnih arhiva i predaja bolničkih procedura, procesuiranje ratnih zločinaca i pružanje informacija o lokacijama posmrtnih ostataka nestalih osoba. Preduvjeti kritičkog suočavanja s prošlošću dolaze i iz Srbije, prenose hrvatski mediji. Protu-ratni pokret „Žene u crnom“ svakog 18. studenog u Beogradu iznosi zahtjeve za otvaranjem svih državnih arhiva, pokretanjem sudskih postupaka za osnivanje logora na teritoriju Srbije i postavljanje spomen ploča na mjestima istih. Uz navedeno, „Žene u crnom“ traže zakonsku zabranu glorifikacije i rehabilitacije osoba osuđenih za ratne zločine, poput gore spomenutog Veselina Šljivančanina. Članice pokreta osuđuju i predstavnike SANU-a (Srpske akademije znanosti i umjetnosti) za poticanje nacionalizma i šovinizma, institucije koja je povijesti poznatija po Memorandumu – strateškom planu rješenja srpskog pitanja unutar bivše SFRJ.

Slika 6 Preduvjeti za kritičko suočavanje s prošlošću

Osim istaknutih zahtjeva za istinom i pravdom, kao preduvjet pomirenja navodi se i isprika Srbije za počinjena djela, međusoban dijalog, empatija prema svim žrtvama te odgoj djece u zajedništvu i međunacionalnom razumijevanju.

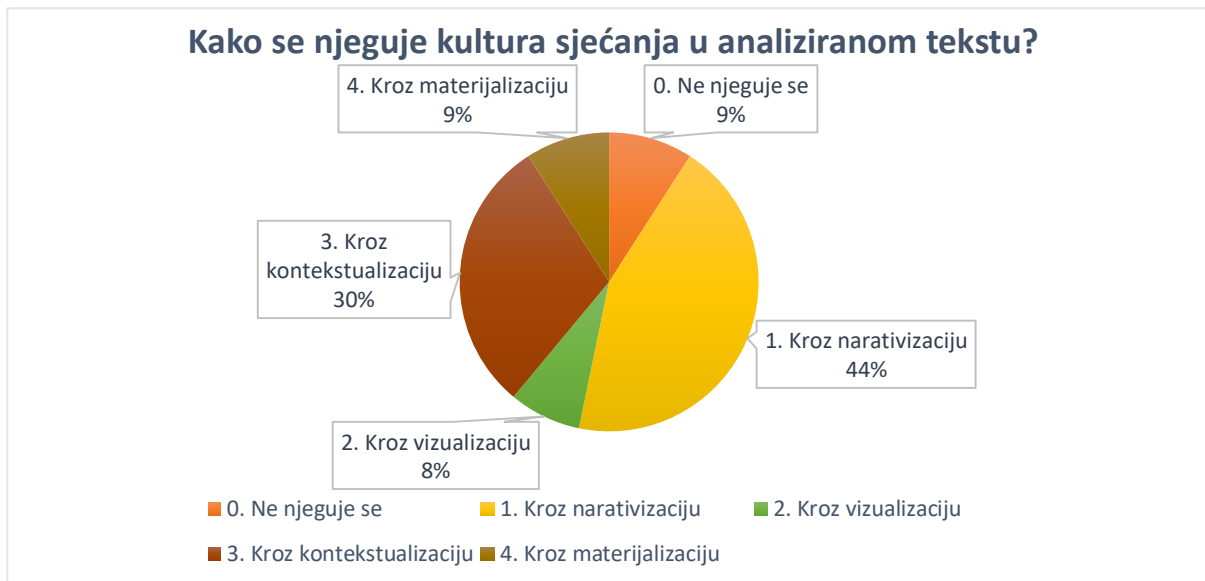
Suprotno nuđenju kritičnog promišljanja o osjetljivim ratnim temama jest gore spomenuto politiziranje Vukovara. Vodeći se ekonomijom pažnje i komercijalizacijom medijskog sadržaja, portali bolje prodaju sukobe, napade, skandale i populističke govore od kritičkog suočavanja s prošlošću. Shodno tomu, najčitaniji hrvatski portali na Dan sjećanja prenose izjave poput „Ne možete biti dobrodošli u Vukovar i provocirati 17. studenog“ i „Bolje da zaobiđu Vukovar, to su provokatori“. Također, mediji na Dan sjećanja nisu propustili prenijeti niti nacionalistički govor dogradonačelnika Kutine na društvenim mrežama, čija netrpeljivost prema nacionalnim manjinama poprima oblike ustaštva. "Ja sam ustaša, j... im mater četničku, treba sve u Dunav", "Sve Srbe od najmlađeg do najstarijeg van iz Hrvatske, gubo četnička", samo su neki od komentara više od 8000 pratitelja FB profila Damira Markuša.

Usljed svih političkih napetosti uoči ovog važnog datuma, rasprava o plakatima i naslućivanja ponovljenih odvojenih kolona, čelnika SDSS-a prošle godine u Vukovaru nije bilo. I tako 33 godine nakon, kada se bliže izbori političari otvore Pandorinu kutiju i stave Vukovar pod političko povećalo, mediji dodatno zagriju već uzavrelu atmosferu i propadne svaki „nagovještaj“ kritičkog suočavanja s prošlošću. Najviše od svih trpe oni čiji grad predstavlja poligon za skupljanje jeftinih političkih bodova te viktimizaciju/heroizaciju po potrebi – Vukovarci. Kada se njih pita o njegovanju suživota dvije nacije, oni zagovaraju nemiješanje politike u život građana Vukovara i izlazak iz „getoizacije političara“. "Kad politika malo zaboravi Vukovar, ovdje će se lijepo živjeti", rekao je branitelj Ivan Lukić. Također, hrvatski branitelj Ivica Arbanas ističe kako ga „boli što o Vukovaru govore oni koji nisu osjetili stravu rata u kostima“.

7.2.4. Vukovarska kultura sjećanja

Vukovarsku kulturu sjećanja, prema kvalitativnoj analizi medijskog sadržaja objavljenog 18. studenog, raščlanjujem u dvije kategorije. Prva kultura sjećanja podrazumijeva osobniji pristup pamćenju događaja iz 1991. Ona je neposredna, intimnija, komunikacijska, neformalna i iskustvena, s emocionalno otežanim riječima. Ovu kategoriju sjećanja na vukovarsku bitku njeguju prije svega aktivni sudionici iste te bitke, kao i ostatak populacije koji nije bio uključen u ratna događanja, ali je bio fizički prisutan na tom prostoru (žene, djeca, civili). Međutim, mnogi pripadnici društva koji njeguju ovu kulturu sjećanja još uvijek ne mogu uspostaviti odnos prema prošlosti jer, govori jedna majka, „mi koji nismo našli svoju djecu, još uvijek živimo u '91.“ “Za mene rat nije gotov dok ne nađem posmrtno ostatke svog djeda“, rekao je i olimpijac David Šain. Njegovanje komunikacijske kulture sjećanja obilježavaju neformalni razgovori u obliku svjedočanstava preživjelih i reportaža o životima poginulih. Akteri u

prikazima ove kulture sjećanja polarizirani su na žrtve i počinitelje zločina, odnosno na „nas“ i „njih“. Treba naglasiti kako je u ovoj kategoriji manje vidljiva viktimizacija samog Vukovara, stavljajući veći naglasak na osobne gubitke memorijskih aktera. Kritičko suočavanje s prošlošću temelji se na dvije pretpostavke: zahtjevom za informacijama o lokacijama posmrtnih ostataka te zahtjevom za dostojanstvenim sjećanjem na poginule, bez nepotrebne politizacije. Prema riječima jednog vukovarskog branitelja: „Ljudi bi još jednom umrli kada bi prestalo sjećanje na njih“, a time bi „umrla“ i Kolona sjećanja.

Slika 7 Njegovanje kulture sjećanja

Proučavajući medijska pisanja o Vukovaru, ustanovljujem četiri najčešće tehnike njegoivanja kulture sjećanja hrvatskih portala: kroz narativizaciju (prepričavanje događaja koji su se odveli na taj povijesni datum, kronološki redosljed same komemoracije), vizualizaciju (predočavanje ili zamišljanje određenih događaja u slikama), kontekstualizaciju (stavljanje stvari u širi kontekst) i materijalizaciju (činjenice koje se mogu uočiti).

Najčešća kombinacija prenošenja kulture sjećanja u svim analiziranim tekstovima je spoj narativizacije i kontekstualizacije (učenje djece međusobnom razumijevanju i trpeljivosti = „Najvažnije je da djeca kroz obrazovni sustav mogu doći ovdje i saznati što se dogodilo“, rekao je Plenković). Vizualizacijom se predočavaju slike poput „prsta smrti“ (opis zločinca Steve Curnića, zvanog Cigan), „žutih čizama“ (simbol hrvatskih „Zengi“) ili „svijeće“ (simbol izgubljenih ljudskih života). Materijalni, odnosno oku uočljivi segmenti njegoivanja kulture sjećanja su polaganje vijenaca, zahtjev za postavljanjem spomen-ploča ispred logora u Srbiji ili spuštanje zastave na pola koplja u čast svim vukovarskim žrtvama. Uz to, njegoivanje kulture

sjećanja kroz umjetnost također je prisutno u medijskim napisima o Vukovaru („Zagi, Vučko i Pobjednik udruženi na Vodotornju“).

Druga kategorija vukovarske kulture sjećanja može se objasniti kao institucionalizirani društveni konstrukt čiju interpretaciju prošlosti dominantno nude političke elite. Ova se vrsta sjećanja oblikuje korištenjem višeslojnih tehnika pripovijedanja: formalnim („Komemoriramo žrtvu i osuđujemo zločin“, Plenković) i populističkim političkim govorima („Vlada RH krivotvori hrvatsku povijest“, Penava). U izjavama na Dan sjećanja elementi populističkog govora vidljivi su kod vukovarskog gradonačelnika Ivana Penave, govoreći o opasnim drugima (HDZ i Vlada, Srbi), dok istovremeno koristi tehnike humanizacije i poistovjećivanja s narodom, uz izrazito emocionalno osnažene riječi i davanje imena drugoj strani („Na tezi puzajuće velikosrpske agresije...bolje da zaobiđu Vukovar – to su provokatori“, rekao je Penava za članove SDSS-a). Njegovanje ove kulture u većini se slučajeva ostavlja po strani te ponovno koristi kada je to potrebno. Slika i prilika ove teze su politička prebiranja uoči Dana sjećanja na žrtvu Vukovara, kada političari pokušavaju ponovno uvesti vukovarsku tragediju u društvenu memoriju. Podjele koje tema Vukovara stvara u društvu jasno ukazuju kako i na nacionalnoj razini taj odnos između prošlosti i sadašnjosti još uvijek nije prekinut. Polarizacija na heroje i agresore je vidljiva, dok je viktimizacija usmjerena prije svega na sam grad Vukovar. Kritičko suočavanje s prošlošću, odnosno preduvjeti za početak kritičkog razmišljanja, sačinjavaju zahtjevi za istinom, pravdom, suradnjom između dviju država i okretanjem ka budućnosti.

Međutim, i jedna i druga kategorija vukovarske kulture sjećanja jednoznačno kodiraju sljedeće: Vukovar je zajednički identitetski nazivnik svih Hrvata. Istovremeno simbol ponosa i žrtve, Vukovar predstavlja jedinstvenu asocijaciju na temelje hrvatske samostalnosti i slobode. Zbog siline svog stradanja, Vukovar je točka koja je duboko urezana u kolektivnu nacionalnu memoriju i zrcali identitet hrvatskog naroda, a sama identitetska važnost izražena je u medijskim napisima, gdje se uz riječ branitelj najčešće dodaje „hrvatski“, a zločinac „srpski“. Također, velika većina medijskih izjava dolazi upravo od Hrvata, dok se u znatno manjoj mjeri pojavljuje netko iz Srbije ili Francuske (majka i brat Francuza ubijenog na Ovčari).

7.3. Kvalitativna analiza desno orijentiranih portala

Uz prethodnu interpretaciju sadržaja tri najčitanija hrvatska portala, istraživanjem su obuhvaćeni i portali koji se diskursom mogu svrstati u desno, odnosno lijevo orijentirane medijske platforme. Ova dodatna analiza odabrana je isključivo radi usporedbe različitih narativa u medijskoj reprezentaciji vukovarske kulture sjećanja. Treba napomenuti kako je opseg analiziranih tekstova ovih polariziranih portala brojčano manji od proučavanog sadržaja najčitanijih platformi jer istih nije bilo u tolikoj mjeri kao na prethodnim portalima – točnije, bilo ih je 24. U medijskim je člancima uočavan specifičan odabir riječi, forma samih tekstova i općeniti narativ tekstova.

Za desno orijentirane medijske platforme odabrani su portali *Narod.hr* i *Dnevno.hr*. Usporedno s više različitih načina izvještavanja najčitanijih portala na Dan sjećanja, sadržaj desničarskih portala 18. studenog većinom čine svjedočanstva, odnosno „stravične ispovijesti“ i „mučne priče“ osoba koje su bile djeca za vrijeme rata, hrvatskih branitelja i logoraša, civila te roditelja i supružnika koji tragaju za svojim nestalima. Stavljajući naglasak na termin „hrvatski branitelji“, primjetan je izostanak izjava predstavnika srpske nacionalne manjine. Uz ovaj dominantan način izvještavanja, može se pronaći i pokoji tekst o samom održavanju Kolone sjećanja. U obje forme jasno se ističe jezični stil samih tekstova. Naime, desno orijentirani portali koriste izrazito emocionalno otežane riječi, prijenos emocija, davanje imena i napadački ton. Okupatori se oslovljavaju s „četničke formacije, specijalci JNA, domaći teritorijalci, lokalni četnici, krvožedni dobrovoljci, zlotvori, zvjeri, krvnici s Ovčare, pljačkaši“. Uz ovu skupinu pripisivani su termini „nečovječnosti“, „upiranja izdajničkog prsta u svoje susjede“ te „nehumane geste koje su Vukovarcima i danas rak-rana“. Jedna stvar posebno se ističe u izvještavanju desničarskih platformi – imenovanje (imenom i prezimenom) sudionika opisanih događaja. Dok u tekstovima najčitanijih portala imenovanje pripadnika gore navedenih formacija (gotovo) izostaje, *Narod.hr* i *Dnevno.hr* u svjedočanstvima jasno ističu ime i prezime pojedinaca. Uz naslov poput „Najzloglasniji četnik nakon masakra dao stravičan intervju“ u tekstu stoji puno ime i prezime osobe na koju se članak referira. Uz samo imenovanje pojedinaca, portali jasno imenuju i postrojbe TO Srbije kao što su „Beli orlovi“ i „Šešeljevci“. Također, kroz članke se provlače polarizirajuće usporedbe, pa se tako „stravični zločini“ spominju u kontrastnoj relaciji s „herojskom obranom“, a nasuprot „11 brigada JNA i tisuće četnika“ stoji „šačica hrvatskih branitelja“.

Pri oslovljavanju Hrvata i hrvatskih obrambenih snaga također se koriste specifični termini poput „HOS, Zenge, Varaždinci, Našičani, Brođani, Tigrovi, Kune...“. U svezu sa žrtvom Vukovaraca i samog Vukovara jasno se dovodi katolička vjera – „Biskupi objavili molitvu za žrtve Domovinskog rata“, ali i pojmovi poput „vjere u Boga“ i „brojnih hodočasnika koji su posjetili Vukovar“. Uz sam grad pripisivane su izrazito emocionalno otežane riječi: „umirujući Vukovar, ubijanje grada-heroja, simbol bola i ponosa, kobni 87. dan, nijeme i tužne kolone ljudi koje su svom gradu rekly konačno zbogom“. Kolona sjećanja kakvu danas poznajemo u jednom od tekstova ironično se naziva „špicom na kojoj moraš biti viđen“. Uz to, ističe se personifikacija Vukovara: „tisuće ljudi došlo se pokloniti Gradu heroju“. Vladajućima koji koračaju Kolonom pripisuje se krivnja za podjele i politizaciju vukovarske „povijesne istine“; „hrvatsko društvo radikaliziraju oni koji stalno otvaraju iste teme iz prošlosti“, „Plenković uperio prst u krive i pogrešne ljude (članove HOS-a)“. Dominantan sentiment u opisu vladajućih struktura nije pozitivan, već gnjevan i napadački.

Posljednje, kritičko suočavanje s prošlošću na desno orijentiranim portalima sekundarna je pojava i zagovara se sličnim alatima kao najčitaniji hrvatski portali - zahtjevima za pravdom i istinom. Pravo prvenstva daje se osobnim svjedočanstvima i njegovanju sjećanja izravnih sudionika bitke za Vukovar, dok se kritičnost i racionalnost prožimaju kroz zahtjeve za „isplatu ratne odštete i procesuiranje ratnih zločinaca“. Do tada, prenose portali, „mira neće biti“ jer je „ključ rješenja u Srbiji“. Uz financijsku i pravnu perspektivu, u jednom od tekstova navodi se ideja za osnivanjem „fonda za nestale“ Damira Vandelića koji bi novčano nagrađivao informacije o lokacijama posmrtnih ostataka. Summa summarum, kultura sjećanja desno orijentiranih portala svodi se na narativizaciju prošlih događaja, a memorijski akteri u prvom redu su hrvatski branitelji i bivši logoraši, civili i djeca u Domovinskom ratu, roditelji i supružnici koji tragaju za svojim nestalima, predstavnici vjerskih institucija te poneki član Vlade i vladajuće stranke. Samim time, *Narod.hr* i *Dnevno.hr* dominantno njeguju „oralnu povijest“ i komunikacijsko sjećanje o Domovinskom ratu, koje nije odmaknuto od svakodnevnice i nije doživjelo svojevrsni rez između proživljenog i aktualnog vremena.

7.4. Kvalitativna analiza lijevo orijentiranih portala

Portali *Telegram.hr* i *Novosti.hr* odabrani su kao platforme koje svojim diskursom naginju lijevoj političkoj struji. Prije same interpretacije treba napomenuti kako navedeni portali imaju

znatno manje članaka, njih 12, objavljenih 18. studenog, stoga je i sama analiza sadržaja sužena. Svoju pažnju na Dan sjećanja usmjeravaju na ono aktualno – Kolonu sjećanja. Na portalima dominiraju tekstovi s formalnim podacima same kolone, njene dužine i rute, pridržavanja pravila i procedura, posjećenost i populacije koje su njome hodale. Uz to, zastupljeno je znatno više izjava političkog vodstva Vukovara i Hrvatske, kao i predstavnika srpske nacionalne manjine. Uspoređujući jezični stil portala s prethodno analiziranim desničarskim platformama, primijećen je izostanak „politički nekorektnog govora“, odnosno populističkih govora u kojima se provodi strategija straha od „opasnih drugih“ u trenucima kada treba poticati mir, blistavih generalizacija i prekomjernog prijenosa emocija uz emocionalno otežane riječi... Okupatori Vukovara oslovljavaju se s „bivša JNA i srpske paravojne postrojbe“. Imenovanje specifičnih formacija (Šešeljevci, Arkanovci) također izostaje, stavljajući sve pod isti nazivnik „jedinice Teritorijalne obrane Srbije“ ili „paravojne postrojbe pobunjenih Srba“. Odsutno je i oslovljavanje agresora punim imenom i prezimenom. Članci u formi svjedočanstava u znatnoj su manjini, gotovo izuzetci. Emocionalno otežane riječi idu u smjeru ponosa i dostojanstva, poput „herojske obrane Vukovara, grad pijeteta, ponosna Hrvatska, stoljećima sanjana, jedina nam domovina“. Izostaje i raščlanjivanje naziva hrvatskih obrambenih snaga, oslovljavajući ih kao „Slavonci“ i „Srijemci“. Također, uz one hrvatske, portali se referiraju i na srpske žrtve. Svima je zajednička osuda politizacije „hrvatske svetinje“ i političkog prepucavanja uoči „dostojanstvene Kolone“. Napadački ton nije izražen kao na prethodno analiziranim portalima.

Kritičko suočavanje s prošlošću svedeno je na formalnost – očituje se u izjavama predstavnika vlasti koji zagovaraju prestanak podjela i okretanje ka budućnosti, a koji su ujedno i glavni memorijski akteri. Sjećanje na bitku za Vukovar ponovo odaje dojam institucionaliziranog konstrukta s formalnim rječnikom, odmičući se od onoga što Jan Assmann naziva komunikacijskim sjećanjem.

8. Zaključak

Kultura sjećanja hrvatskih portala na Dan sjećanja na žrtvu Vukovara unazad posljednje četiri godine njegovana je izvještajima o održanoj Koloni sjećanja, reportažama o stradalim sudionicima Domovinskog rata, svjedočanstvima preživjelih sudionika Domovinskog rata te razgovorima sa stručnjacima i drugim licima o problematici Vukovara. Sjećanje na ratna

zbivanja učvršćeno je korištenjem emocionalno otežanih riječi, personifikacijom grada u žrtvu i heroja, dodjeljivanjem epiteta junaštva hrvatskim obrambenim snagama te usporedba istih s okupatorom, tj. srpskim vojnim i paravojnim snagama kojima se kontrastno pripisuju epiteti agresora i zločinaca. Kada je riječ o žrtvama, na hrvatskim se portalima najčešće odaje počast svim žrtvama Domovinskog rata, bez izričitog isticanja nacionalnosti. Memorijski akteri koji imaju aktivnu ulogu u prenošenju sjećanja na rat u Vukovaru podijeljeni su prema načinu i tonu komuniciranja istog tog sjećanja – institucionalizirano i komunikacijsko, tj. sentimentalno sjećanje. Politička vodstva i predstavnici nacionalnih manjina u Hrvatskoj preuzimaju dominantnu ulogu u prenošenju institucionaliziranog sjećanja i poticanja međudržavne suradnje, dok komunikacijsko sjećanje obilježeno neposrednom, emocionalno otežanom i neformalnom komunikacijom njeguju prije svega aktivni sudionici iste te bitke, kao i ostatak populacije koji nije bio uključen u ratna događanja, ali je bio fizički prisutan na tom prostoru.

U prenošenju vukovarske kulture sjećanja dominira narativizacija u kombinaciji s kontekstualizacijom, a prate ih povremena vizualizacija izgubljenih ljudskih života te materijalizacija pri odavanju počasti žrtvama. Kada je riječ o važnosti sjećanja Vukovarske bitke za nacionalni identitet, svi memorijski akteri jednoznačno kodiraju sljedeće: Vukovar i njegovo stradanje zajednički su identitetski nazivnik svih Hrvata i točka koja je duboko urezana u kolektivnu nacionalnu memoriju. Međutim, odnos prema prošlosti nije posve uspostavljen uslijed nedostatka informacija, suradnje i dijaloga. Kako bi kritičko suočavanje s prošlošću na primjeru Vukovarske bitke bilo započeto, akteri u medijskim tekstovima iznose svojevrzne preduvjete za njegovo provođenje: otvaranje vojnih arhiva i predaja bolničkih procedura, procesuiranje ratnih zločinaca i pružanje informacija o lokacijama posmrtnih ostataka nestalih osoba. Preduvjeti kritičkog suočavanja s prošlošću dolaze i iz Srbije gdje protu-ratni pokret „Žene u crnom“ svakog 18. studenog u Beogradu iznosi zahtjeve za otvaranjem svih državnih arhiva, pokretanjem sudskih postupaka za osnivanje logora na teritoriju Srbije i postavljanjem spomen ploča na mjestima istih.

Subjektivnim vrednovanjem provedene analize konstatirano je sljedeće: Vukovar je mjesto posebnog pijeteta i kao takav zahtjeva posebnu pažnju u hrvatskom medijskom prostoru. Vukovar ne smije biti politički poligon za vođenje predizborne kampanje niti tema skandala, podjela i rasprava uslijed medijske ekonomije pažnje. Korištenje emocionalno otežanih riječi u medijskim je tekstovima, shodno silini tragedije koja je zadesila taj grad, opravdano pri opisu povijesnih događaja. Međutim, pretjerano viktimiziranje nečega što bi trebalo biti sveto i preispitivanje prošlosti u korist sadašnjosti nije opravdano ni u kojem slučaju. Vukovar treba

biti grad-spomenik, ali ne smije ostati samo grad-spomenik. Sjećanje na ratne devedesete potrebno je dostojanstveno njegovati, uz istovremeno promoviranje vukovarske multikulturalnosti i bogatstva različitosti, suživota te razgovora o sadašnjosti i budućnosti svih građana Vukovara – jer ljudi koji su svoje živote položili za Domovinu nisu ginuli da bi se „ratovalo“ 33 godina nakon, već za bolji život i slobodu u svakom smislu te riječi.

9. Literatura

Althusser, L. (2015) IDEOLOGIJA I DRŽAVNI IDEOLOŠKI APARATI. *Karpos*

Assmann, A. (2007) *Geschichte im Gedächtnis. Von der individuellen Erfahrung zur öffentlichen Inszenierung*, München

Assmann, J. (2006.): Kultura sjećanja. U: M. Brkljačić, S. Prlenda /ur/ Kultura pamćenja i historija, Zagreb: Golden marketing

Assmann, J., & Czaplicka, J. (1995). Collective Memory and Cultural Identity. *New German Critique*, 65, 125–133.

Banjeglav T. (2013) Book review: Davor Pauković, Vjeran Pavlaković and Višeslav Raos (eds.), *Confronting the Past: European Experiences*. Zagreb: *Political Science Research Centre*

Banjeglav, T. (2022) Popunjavanje praznina sjećanjima. Komemorativni rituali i krajolik sjećanja poslijeratnog Vukovara. U: Pavlaković, Vjeran ; Pauković, Davor ; Židek, Nikolina (ur.) Uokvirivanje nacije: Uvod u komemorativnu kulturu u Hrvatskoj // Uokvirivanje nacije i kolektivni identiteti: Politički rituali i kultura sjećanja na traume 20. stoljeća u Hrvatskoj. 223-241. Zagreb: Srednja Europa

Barišić Bogišić, L. (2011) Njemačka etnička zajednica u Vukovaru // *Vukovarski zbornik*, 6 (2011), 113-131.

Blanuša, N. i Kulenović, E. (2018). Hate Speech, Contentious Symbols and Politics of Memory: Survey Research on Croatian Citizens' Attitudes. *Politička misao*, 55 (4), 176-202.

Božanić, J. (2014). Kultura sjećanja i strategija zaborava. *Godišnjak Titius*, 6-7 (6-7), 339-350.

Cvek, S., Račić, J. i Ivčić, S. (2019) *BOROVO U ŠTRAJKU: rad u tranziciji 1987. - 1991.* Zagreb: *Baza za radničku inicijativu i demokratizaciju*

Cvijović Javorina, I. (2013). Trijumf, trauma i ovladavanje prošlošću u radu Aleide Assmann. *Časopis za suvremenu povijest*, 45 (2), 345-369.

Čorak, T., Marić, R., Živić, D., Mujkić, I. i Lovrić, A. (2023) Monografija: Sjećanje na žrtvu Vukovara 1991. Vukovar: *Grad Vukovar, Gradski muzej Vukovar*

Deklaracija o Domovinskom ratu. *Narodne novine*, 102/2000. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_10_102_1987.html (pristupljeno: lipanj 2024)

Deklaracija o Oluji. *Narodne novine*, 76/2006. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_07_76_1787.html (pristupljeno: lipanj 2024)

Dnevnik.hr (2021) <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/penava-zeli-uvesti-zajednicku-nastavu-za-hrvate-i-srbe-u-cemu-je-problem---657731.html> (pristupljeno: lipanj 2024)

Jagodar, J. (2017) Vukovar kao primjer multietničkog i podijeljenoga grada // *Balkanica Posnaniensia*, 24 (2017), 101-126.

Milošević, A. (2022) Komemoriranje Vukovara u Europi. Zajedničko sjećanje ili zajedničko pamćenje? U: Pavlaković, Vjeran ; Pauković, Davor ; Židek, Nikolina (ur.) *Uokvirivanje nacije: Uvod u komemorativnu kulturu u Hrvatskoj // Uokvirivanje nacije i kolektivni identiteti: Politički rituali i kultura sjećanja na traume 20. stoljeća u Hrvatskoj.* 261 -276. Zagreb: *Srednja Europa*

Mirković Nađ, A. (2018) *GLASOM PROTIV TOPOVA.* Zagreb: *Jesenski i Turk*

Pavlaković, V. (2022) *Krajobrazi sjećanja na Domovinski rat.* Zagreb: *YIHR Zagreb*

Pavlaković, V. i Pauković, D. (2022) *Uokvirivanje nacije: Uvod u komemorativnu kulturu u Hrvatskoj // Uokvirivanje nacije i kolektivni identiteti: Politički rituali i kultura sjećanja na traume 20. stoljeća u Hrvatskoj /* Pavlaković, Vjeran ; Pauković, Davor ; Židek, Nikolina (ur.). Zagreb: *Srednja Europa*

POSTUPCI VOĐENI ZBOG KAZNENIH DJELA RATNIH ZLOČINA POČINJENIH U
VUKOVARU I NJEGOVOM ŠIREM PODRUČJU

file:///C:/Users/38599/Desktop/Faks/Upute_za_pisanje_akademskih_radova_02.04.2013.pdf

DORH, 8 (pristupljeno: srpanj 2024)

Prpić, I. (1996). Pravodobne i zakašnjele nacije. *Politička misao*, 33 (1), 188-206.

Vasiljević J. (2008) Kultura sećanja i medijska narativizacija sukoba u Hrvatskoj, 3(1): 243-273.

Wertheimer-Baletić, A. (1993). JEDNO I POL STOLJEĆE U BROJČANOM RAZVOJU STANOVNIŠTVA VUKOVARA I VUKOVARSKOGA KRAJA. *Društvena istraživanja*, 2 (2-3 (4-5)), 455-477.

Wimmer, R. D., & Dominick, J. R. (1994). Mass media research : an introduction (4th ed.). *Wadsworth Pub.*

Žanić, M., Kufrin, K. i Živić, D. (2016). Kultura i sjećanje na rat: Vukovarska bitka i njezini društveni odjeci. *Migracijske i etničke teme*, 32 (2), 245-270.

Živić, D. (2013) Je li Vukovar (bio) srpski grad? // Vukovar 91. - istina i/ili osporavanje (između znanosti i manipulacije) / Živić, Dražen ; Špoljar Vržina, Sanja ; Lupis, Vinicije B. et al. (ur.). Zagreb : Vukovar: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar ; Ogranak Matice hrvatske u Vukovaru, 103-119.

10. Prilozi

Matrica za analizu tekstova

1. ID članka (JL, VL, DN) _____
2. Na kojem je portalu članak objavljen?
 1. Jutarnji list
 2. Večernji list
 3. Dnevnik.hr
3. Koji je novinarski format (žanr) članka?
 1. Vijest (osnovna novinarska vrsta kojom se kratko i jasno izvještava o nekom događaju, pojavi, osobi)
 2. Izvještaj (opširniji od vijesti, detaljnije odgovara na jedno ili više osnovnih pitanja)

3. Reportaža (izjave, detaljni opisi, izgradnja priče, dojmovi s terena)
 4. Analiza (rastavljanje pojave ili problema na najjednostavnije sastavne dijelove)
 5. Komentar/kolumna/osvrt (novinarski oblik u kojem novinar jasno izražava svoje mišljenje te komentira neki događaj, pojavu, osobu)
 6. Ostalo (naznačiti što)
- 4. Koristi li se u naslovu određena izražajna emocija (npr. sreća, tuga, ponos, sjeta)?**
1. Da
 2. Ne
- 5. Spominje li se u članku određena izražajna emocija (npr. sreća, tuga, ponos, sjeta)?**
1. Da
 2. Ne
- 6. Koja je dominantna izražajna emocija koja se spominje u članku?**
0. Ne spominju se emocije
 1. Ponos (osjećaj časti i dostojanstva, velikoga zadovoljstva = „odati počast, domoljublje, pozornost, poštovanje, herojstvo, junaci“)
 2. Sreća (spoj pozitivnih emocija poput oduševljenja i ugode = „osmijeh, radost, veselje, ushićenost“)
 3. Tuga (osjećaj uzrokovan svjesno prepoznatim gubitkom, razočaranjem i sl. = „suza, rane, bol, smrt, patnja, samoća, usmjerenost ka prošlosti“)
 4. Sjeta (duševno stanje blage tuge i čežnje ili sjećanja na drago, lijepo ili izgubljeno = „pamćenje, sjećanje, pokloniti se žrtvama, život prije rata, život bez bližnjih“)
 5. Ostalo (naznačiti što)
- 7. Koji segment Vukovarske bitke analizirani tekst stavlja u središte?**
1. Povijesni događaj (što se dogodilo na taj dan)
 2. Populacije koje su u njoj sudjelovale (branitelji i okupatori)
 3. Prostori na kojima se odvijala (specificiranje lokacije na području grada i/ili oko njega)
 4. Progonstvo (odsutnost osobe ili skupine naroda iz vlastite domovine zbog progona ili protjerivanja)
 5. Ratno novinarstvo (ratni izvjestitelji, novinari u Vukovaru)
 6. Ostalo (naznačiti što)
- 8. Ističe li analizirani tekst na Dan sjećanja identitetsku važnost (hrvatska ili srpska nacionalnosti)?**

1. Da
2. Ne

9. Na koji se način označava populacija koja je bila uključena u obranu grada?

0. Ne spominje se ta populacija
1. Hrvatski branitelji
2. Obrambene snage
3. Vukovarci
4. Dragovoljci
5. Heroji
6. Ostalo (naznačiti što)

10. Označava li članak populaciju koja je bila uključena u okupaciju grada kao agresora?

1. Da
2. Ne

11. Na koji se način označava populacija koja je bila uključena u okupaciju grada?

0. Ne spominje se ta populacija
1. Okupatori
2. Neprijatelji
3. JNA
4. Teritorijalci
5. Paravojska (Šešeljevci, Arkanovci)
6. Ostalo (naznačiti što)

12. Kako se njeguje kultura sjećanja u analiziranom tekstu?

0. Ne njeguje se
1. Kroz narativizaciju (prepričavanje događaja organizirano prema kronološkom redoslijedu)
2. Kroz vizualizaciju (nešto predočiti ili zamisliti u određenim slikama)
3. Kroz kontekstualizaciju (stavljanje stvari u širi kontekst)
4. Kroz materijalizaciju (da se vidi kao činjenica koja se može uočiti)
5. Ostalo (naznačiti što)

13. Sugerira li tijelo članka kritičko suočavanje sa prošlošću (proces koji nakon ratnog sukoba teži uspostavi demokracije, izgradnji mira i ostvarenju pravde)?

1. Da
2. Ne

14. Na koji način članak sugerira kritičko suočavanje sa prošlošću?

0. Ne sugerira se kritičko suočavanje sa prošlošću
1. Pronalaskom nestalih osoba (lokacije posmrtnih ostataka)
2. Zahtjevom za pravdu (sudenje odgovornim osobama radi ostvarenja pravde)
3. Zahtjevom za istinu (otvaranje arhiva i potrebne dokumentacije radi utvrđivanja činjenica)
4. Ostalo (naznačiti što)

15. Javlja li se prijepori oko tumačenja prošlosti u tekstu (suprotstavljanje zahtjeva za sjećanjem ili zaborav, inzistiranje na istinitosti ili lažnosti neke interpretacije prošlosti...)?

1. Da
2. Ne

16. Referira li se članak na ostale trenutne prijepore u samom gradu Vukovaru (npr. pitanje dvojezičnosti)?

1. Da
2. Ne

17. Kojih se trenutnih problema Vukovara članak dotiče?

1. Ne dotiče se trenutnih problema
2. Pitanje dvojezičnosti (latinica/ćirilica)
3. Demografsko pitanje (kretanje i promjene u stanovništvu)
4. Gospodarsko pitanje (proizvodnja, potrošnja, ulaganja)
5. Ostalo (naznačiti što)

18. Daje li analizirani tekst naznake poticanja podjela i separacije (osjećaj krivice neke strane)?

1. Da
2. Ne

19. Uvrštava li tekst izjave sugovornika s jasnim isticanjem nacionalnosti?

1. Da
2. Ne

20. Izjave sugovornika koje nacionalnosti tekst uvrštava?

1. Nacionalnost nije naznačena
2. Hrvati
3. Srbi
4. Ostalo (naznačiti što)

11. Sažetak

Sljedeći rad analizira njegovanje kulture sjećanja hrvatskih portala na primjeru Dana sjećanja na žrtvu Vukovara, tj. kojim se narativima, frazama i opisima isti koriste pri interpretaciji grada na Dunavu i ratnih zbivanja 1991. Vukovar kao zajednički identitetski nazivnih svih Hrvata i točka duboko urezana u nacionalnu kolektivnu memoriju nosi veliku vrijednost te zahtjeva posebnu medijsku pažnju. Istraživanjem se žele potvrditi prethodno postavljene teze o medijskoj i političkoj viktimizaciji Vukovara, a kvalitativnom analizom sadržaja registrirati tehnike i alati pri davanju epiteta žrtve. Vukovarska kultura sjećanja na hrvatskim je portalima najčešće njegovana izvještajima o održanoj Koloni, reportažama o stradalima, svjedočanstvima preživjelih te razgovorima sa stručnjacima i drugim osobama. Sjećanje je učvršćeno korištenjem emocionalno otežanih riječi, personifikacijom grada, dodjeljivanjem epiteta junaštva hrvatskim obrambenim snagama te usporedbom istih s okupatorom, kojemu se pripisuju epiteta agresora i zločinaca. U prenošenju sjećanja dominira narativizacija u kombinaciji s kontekstualizacijom. Kako bi kritičko suočavanje s prošlošću na primjeru Vukovarske bitke bilo započeto, memorijski akteri iznose svojevrzne preduvjete za njegovo provođenje: otvaranje vojnih arhiva i predaja bolničkih procedura, procesuiranje ratnih zločinaca i pružanje informacija o lokacijama posmrtnih ostataka nestalih osoba.

KLJUČNE RIJEČI: Vukovar, Dan sjećanja, kultura sjećanja, viktimizacija, kritičko suočavanje s prošlošću, memorijski akteri

12. Summary

The following paper analyzes the cultivation of the memory culture of Croatian portals on the example of the Day of Remembrance of the Victims of Vukovar, i.e. which narratives, phrases and descriptions are used in the interpretation of the city on the Dunav and the war events of 1991. collective memory carries great value and requires special media attention. The aim of the research is to confirm the previously stated theses about the media and political victimization of Vukovar, and to register the techniques and tools in giving the victim epithet through a qualitative analysis of the content. Vukovar's culture of memory is most often nurtured on Croatian portals with reports about the held Colony, reports about the victims, testimonies of survivors and interviews with experts and other people. The memory is reinforced by the use of emotionally difficult words, by the personification of the city, by

assigning epithets of heroism to the Croatian defense forces and by comparing them to the occupier, who is attributed the epithets of aggressors and criminals. Narrativization combined with contextualization dominates the transfer of memories. In order for a critical confrontation with the past to be started on the example of the Battle of Vukovar, memory actors present a kind of preconditions for its implementation: the opening of military archives and the handing over of hospital procedures, the prosecution of war criminals and the provision of information on the locations of the remains of missing persons.

KEY WORDS: Vukovar, Remembrance Day, memory culture, victimization, critical confrontation with the past, memory actors